

Soțiilor, fiți supuse!

În spațiul evanghelic de limbă engleză apare – în toate confesiunile – cel puțin o carte nouă pe lună despre problema sexelor și despre toate temele legate de ea: gen, transgender, căsnicie, familie, avort, abuz, violență domestică în căsniciile creștine etc. În Germania frecvența este mai mică; oamenii s-au instalat comod în status quo. Sunt poate trei cărți pe an care se ocupă de această temă.

Prin lumea creștină trec câteva valuri furtunoase, care sunt un motiv suficient pentru ca fiecare generație să-și pună din nou aceste întrebări și să înțeleagă din nou, pentru sine, pentru căsnicia și biserica sa, cum trebuie și cum putem trăi relația dintre sexe. Creștinii se orientează după Isus și după apostoli, și deci după Biblie.

Se știe că mulți creștini conservatori înțeleg relația dintre sexe, în linii mari, în sensul că Adam și, odată cu el, fiecare bărbat are un rol de conducere superior și mai plin de răspundere față de Eva și față de femeie ca atare. De aceea femeia se supune și nu are slujbe în biserică sau are foarte puține. Ea nu predică și nu-i învață pe alții. Aceasta este învățătura istoriei Bisericii – nu a secolului întâi și al doilea, dar începând de atunci și până acum câteva decenii. Și mulți cred că acesta este adevărul divin, învățătura și practica de viață corectă. Motivația pentru aceasta este fidelitatea față de Biblie, fără îndoială. Abia când această dominație masculină este pusă în discuție în mod fundamental, ies la iveală tipare de gândire care până atunci nu fuseseră observate.

În SUA, această poziție este susținută de mișcări mai noi, ca T4G și Gospel Coalition, și cel mai mult de bapțiștii din sud, Southern Baptists (Declarația de la Danvers – The Danvers Statement). Grudem, Moore, Piper, Schreiner, Köstenberger, DeYoung, Keller, Carson, Storms, MacArthur și Strauch sunt personalități cunoscute care susțin această poziție – după mine, cu totul greșită. Multă vreme am susținut și am învățat eu însumi această poziție, și îi prețuiesc pe cei mai mulți dintre frații amintiți și lucrările lor exegetice. Dezacordul are de-a face cu această temă bărbat–femeie (și cu calvinismul pe care îl susțin ei, lucru care aici nu este relevant).

În Germania, inițiative și edituri se simt chemate să-i urmeze pe acești conducători, să împrăști aceste teze și să le vândă drept adevăr biblic. Numesc aici câteva, a căror „fidelitate față de Biblie” o susțin și eu în cele mai multe puncte, dar nu în această temă bărbat–femeie: E21, EBTC, editura 3L, editura CLV, editura CSV, CV Dillenburg, Betanien etc., adunările exclusive și libere ale Fraților, bisericile cu amprentă germană din Rusia, în parte și FeG și EFG (biserici evanghelice libere), toate bisericile listate pe KFG.org.

Acest document cuprinde două capitole din cartea sud-africanului Terran Williams, „How God Sees Women: The End of Patriarchy”. El însuși este pastorul unei biserici mari și a susținut până acum câțiva timp poziția complementaristă – adică supunerea ierarhică a femeii, ce-i drept, într-o formă moderată – și i-a urmat pe frații americani amintiți mai sus. Până când s-a ocupat încă o dată temeinic de textele biblice și a trebuit să respingă complet această poziție. Ceva asemănător sau aproape la fel s-a întâmplat și cu mine. Din aceasta a ieșit o carte care aduce încă o dată lumină și care pur și simplu respinge această poziție patriarhală și complementaristă.

Hans-Jörg Ronsdorf, aprilie 2022, completat în octombrie 2026

Întreaga carte este acum disponibilă în limba germană

Terran Williams: Wie Gott Frauen sieht. Biblische Perspektiven jenseits von Macht und Tradition (Cum vede Dumnezeu femeile. Perspective biblice dincolo de putere și tradiție). Kirche für Alle, 2026.

Ediție broșată, 18,80 € (ISBN 978-3-9826027-8-3): <https://www.amazon.de/dp/3982602785>

Carte electronică Kindle, 9,80 €: <https://www.amazon.de/dp/B0HDPLZJ3C>

Mai multe despre carte: <https://www.hans-joerg-ronsdorf.de>

Cele două capitole următoare – capitolul 8 „Soțiilor, fiți supuse” și capitolul 9 „Dumnezeul care Se adaptează” – sunt textul acestei ediții germane.

8

Soțiilor, fiți supuse

„Soții nu stau într-o relație ierarhică unul față de altul și nici nu sunt despărțiți unul de altul ca unități autonome, care fac fiecare ce le place. Mai degrabă căsnicia este o relație de supunere reciprocă.”
Richard Hays¹

„Trebuie să le pregătim pe fiicele noastre ca într-o zi să se supună soților lor.” Când am auzit de curând o mamă spunându-i aceasta soției mele, m-a pus serios pe gânduri. Ar trebui oare s-o învăț pe fiica mea, Ivy, să se supună într-o zi soțului ei? Tema conducere–supunere în propria căsnicie este deja destul de personală. Dar când trebuie să mă gândesc ce învățături despre căsnicie să le transmit copiilor mei, mă simt cu atât mai obligat să învăț ce este corect.

Complementarismul într-un singur punct

Abia în timpul cercetării mele pentru acest capitol și pentru următorul mi-am luat definitiv și complet rămas bun de la ideea că idealul lui Dumnezeu pentru toate căsniciile cuprinde chiar și cea mai blândă

formă de autoritate și supunere între bărbat și femeie. Din cauza celor citite în Efeseni 5, multă vreme am crezut că conducerea plină de jertfire de sine a bărbatului față de soția lui trebuie să oglindească conducerea plină de jertfire de sine a lui Hristos față de Biserica Sa.

Complementarismul într-un singur punct susține că femeile au voie să conducă bărbați în biserică și în societate, în timp ce soțiile trebuie să practice un fel de supunere unilaterală față de soții lor.² Prin aceasta el se deosebește de *complementarismul în două puncte*, care cere supunerea femeii în căsnicie și în biserică. Este interesant că mulți teologi și multe biserici din toată lumea susțin complementarismul într-un singur punct.³

Îmi pot închipui că mulți adepți ai complementarismului în două puncte care citesc această carte se vor lăsa convinși să renunțe la excluderea femeilor din conducerea bisericii, dar poate vor păstra totuși o formă de autoritate–supunere în căsnicie. Pentru că am susținut eu însumi această poziție câțiva ani, înțeleg bine lucrul acesta.

Când studiul meu tot mai aprofundat al lui Efeseni 5 m-a făcut să renunț și la complementarismul într-un singur punct, în mod interesant, aceasta nu a adus schimbări esențiale în căsnicia mea. Așa cum voi explica, mi-am dat seama că în căsnicia mea eram deja, mai mult sau mai puțin, un mutualist. Căci dacă m-a învățat ceva experiența mea de aproape două decenii de căsnicie, atunci m-a învățat aceasta: o căsnicie între parteneri egali este mult mai de dorit decât o căsnicie în care un partener conduce și celălalt urmează. Și aceasta în ciuda multor sloganuri frumoase despre căsnicia „creștină”, pe care eu și alții le-am predicat atât de des, ca de exemplu: „El se jertfește, ea se supune; el conduce, ea urmează; el ia inițiativa, ea confirmă.”⁴

Deși Isus nu pomeneste cu niciun cuvânt un rol de conducere al bărbatului față de soția lui,⁵ Pavel pare să aibă multe de spus despre aceasta, mai ales în Efeseni 5, textul de care se ocupă în primul rând acest capitol. Este vorba de următoarele versete (LUT – Luther 2017, traducere germană a Bibliei):

21 Supuneți-vă unii altora în frica lui Hristos.

22 Soțiilor, supuneți-vă bărbaților voștri ca Domnului. 23 Căci bărbatul este capul femeii, după cum și Hristos este capul Bisericii – El a mântuit-o ca pe trupul Său. 24 Dar după cum Biserica se supune lui Hristos, tot așa și femeile să se supună bărbaților lor în toate lucrurile. 25 Bărbaților, iubiți-vă soțiile cum a iubit și Hristos Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea, 26 ca s-o sfințească. El a curățit-o prin baia de apă în Cuvânt, 27 ca să-și înfățișeze Biserica slăvită, fără pată sau zbârcitură sau altceva de felul acesta, ci sfântă și fără prihană. 28 Tot așa trebuie să-și iubească și bărbații soțiile ca pe propriul lor trup. Cine își iubește soția se iubește pe sine însuși. 29 Căci nimeni nu și-a urât vreodată trupul, ci îl hrănește și îl îngrijește, ca și Hristos Biserica. 30 Căci noi suntem mădulare ale trupului Său. 31 „De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de soția sa, și cei doi vor fi un singur trup” 32 Taina aceasta este mare; eu însă o raportez la Hristos și la Biserica. 33 De aceea și voi: fiecare să-și iubească soția ca pe sine însuși; iar soția să aibă respect față de bărbat.

În timp ce mă confruntam cu acest capitol, mi-a venit în minte o frază a lui C. S. Lewis: „Mulți ... constată că inima lor cântă fără să vrea, în timp ce lucrează la un text teologic dificil cu o pipă în gură și cu un creion în mână.” Efeseni 5 este un astfel de text dificil, plin de teologie, de care mă ocup de mulți ani. Există trei motive pentru care m-am confruntat atât de intens cu el.

Primul motiv este: cea mai importantă relație pământească a mea este cea cu soția mea. Vreau să urmez Cuvântul lui Dumnezeu și să aplic înțelepciunea lui Dumnezeu în căsnicia mea, iar acest pasaj

este unul dintre cele mai importante texte biblice despre căsnicie; de aceea vreau să-l înțeleg corect.

Al doilea motiv este: citirea acestui pasaj potrivit căreia „bărbatul conduce și femeia urmează” contrazice propria mea experiență și percepția mea culturală. Aș vrea să explic mai îndeaproape: sunt căsătorit cu o femeie care este la fel de educată și de competentă ca mine – în multe privințe chiar mai mult. Ea știe să se descurce mai bine cu finanțele decât mine și câștigă în prezent mai mulți bani decât mine; ea poate să evalueze mai bine decât mine nevoile emoționale și practice ale copiilor noștri; și ea poate, din fire, să conducă grupuri de oameni mai bine decât mine. În plus, Dumnezeu pare să vorbească cu ea despre familia noastră și despre slujirea noastră la fel de mult ca și cu mine. Dacă îmi impun rolul de conducere față de ea, lucrul acesta mi se pare nu doar arbitrar, ci și o rănire a relației noastre și a competenței ei. Dacă sunt sincer, mi se pare mult mai bine să lucrez împreună cu ea *ca parteneră egală* decât să-i ofer conducerea mea.

Al treilea motiv pentru care m-am luptat cu acest pasaj este următorul: chiar și comentatori excelenți ai Bibliei ajung la rezultate diferite cu privire la ceea ce spune el, iar pastorii ajung la rezultate diferite cu privire la aplicarea convingerilor lor la o căsnicie concretă. Oricât de simple ar părea cuvintele la prima citire, la o privire mai atentă Efeseni 5 ridică mai multe întrebări decât dă răspunsuri. Să ne uităm doar la primele câteva versete: de ce își începe Pavel expunerea despre relația conjugală cu versetul despre supunerea reciprocă? Ce înseamnă „cap”? Ce înseamnă „a se supune”? Are cuvântul „a se supune” același sens în versetele 21 („Supuneți-vă unii altora”), 22 (Soțiilor, supuneți-vă bărbaților voștri) și 24 (Biserica se supune lui Hristos)? Și ce înseamnă concret pentru femei să se supună bărbaților lor „în toate lucrurile”?

Voi trata aceste întrebări pe baza a patru interpretări diferite – sau „poziții”. Pentru că trei sferturi din pasajul din Efeseni 5 i se adresează soțului, voi defini fiecare poziție după ceea ce i se cere unui soț creștin. Aceste patru poziții îl văd pe soț ca factor de decizie (Poziția 1), ca arbitru final (Poziția 2), ca slujitor al partenerei lui egale (Poziția 3) și ca *paterfamilias* (cap al familiei) răscumpărat (Poziția 4).

Poziția 1: Soțul este, în mod obișnuit, factorul de decizie

Aceasta este poziția lui Wayne Grudem. El scrie că, prin „Supuneți-vă unii altora” din Efeseni 5:21, Pavel nu vrea să spună că toți creștinii trebuie să se supună tuturor creștinilor, ci doar că toți creștinii trebuie să se supună numai celor care au în mod legitim autoritate asupra lor. Cu alte cuvinte: supunerea este valabilă pentru femeie față de bărbat, dar categoric nu invers.

El spune că „cap” din „bărbatul este capul femeii” înseamnă „autoritate asupra”. Pavel i-ar obliga pe bărbați să preia conducerea asupra soțiilor lor, iar pe femei le-ar îndemna să accepte această conducere. Când Pavel vorbește despre faptul că bărbatul își dă viața pentru soția sa, cum a făcut Isus pentru Biserică, aceasta înseamnă că el îl îndeamnă pe bărbat nu doar să-și iubească soția, ci și s-o conducă cu dragoste. În sfârșit, când Pavel citează Geneza 2:24, spune Grudem, el întemeiază autoritatea bărbatului asupra femeii pe relatarea despre stăpânirea lui Adam asupra Evei înainte de căderea în păcat.

Cu privire la urmările practice ale tuturor acestor lucruri, Grudem ne povestește cum pune el aceasta în practică în propria căsnicie:

La fiecare decizie, mare sau mică, și indiferent dacă suntem de acord sau nu, răspunderea pentru decizie îmi revine întotdeauna mie. (Vorbesc aici despre deciziile care ne privesc pe amândoi, nu despre deciziile individuale pe care le luăm fiecare în domeniul nostru personal de răspundere.) Nu

sunt de acord cu părerea că calitatea de cap a bărbatului intră în joc doar o dată la zece ani, când soțul și soția nu pot cădea de acord. După mine, calitatea de cap a bărbatului are importanță la fiecare decizie pe care o ia cuplul de-a lungul vieții lor conjugale. Dacă există o adevărată calitate de cap a bărbatului, atunci există o înțelegere tacită că centrul de greutate al procesului de decizie se află la soț, și nu la soție. Și chiar dacă există adesea multe discuții și ar trebui păstrate respectul reciproc și considerația, răspunderea pentru decizie îi revine în cele din urmă soțului.⁶

John Piper se alătură în mare parte acestei poziții. El își amintește cu plăcere de căsnicia părinților săi, în care tatăl lui lua de obicei deciziile:

Când tatăl meu venea acasă, el era în mod clar capul familiei. El spunea rugăciunea de la masă. El aduna familia la părășia de rugăciune. El ne ducea la școala duminicală și la serviciul divin. El conducea mașina. El hotăra unde ne vom așeza. El hotăra să mergem la prânz la Howard Johnson's. El ne conducea la masă. El o chema pe chelneriță. El plătea nota. El era cel cu care trebuia să avem de-a face când încălcam o regulă a familiei sau când eram lipsiți de respect față de mama noastră. Acelea erau vremurile cele mai fericite pentru mama noastră. O, cât se bucura când tata era acasă! Îi plăcea conducerea lui. Mai târziu am aflat că Biblia numește aceasta „supunere”.⁷

Cele mai multe cărți creștine obișnuite despre căsnicie susțin această poziție. Într-una dintre ele se spune, de exemplu: „Soțul ... răspunde de deciziile importante din gospodărie. ... O soție deschisă și receptivă renunță de bunăvoie ... la libertatea ei în schimbul dragostei lui, al prețuirii lui, al ocrotirii lui și al purtării lui de grijă.”⁸ O alta împărtășește această părere: „Un bărbat poate avea mulți superiori în afara casei sale, dar acasă are ocazia să-și exercite autoritatea într-un mod prietenos și să primească respectul care i se cuvine.”⁹

Înainte de a trece la celelalte poziții, aș vrea să spun următorul lucru: până în anii 1980, aproape toți exegeții Bibliei și toți creștinii au citit Biblia exact în felul acesta. Aceasta este deci o poziție care trebuie luată în serios.

Dar vreau să fiu sincer: această abordare ar fi moartea căsniciei mele! Ca pastor, nu am susținut niciodată această poziție. Fără îndoială, Grudem și Piper au avut alte experiențe de viață decât mine. Totuși nu-mi pot închipui o relație intimă în care o singură persoană ia toate sau cele mai multe decizii care îi privesc pe amândoi. Ajung la concluzia: fie cuplurile care susțin această poziție preferă, din cauza educației sau a culturii lor, „căsnicia tradițională” de odinioară, fie sunt alcătuite dintr-un soț care este un conducător înăscut și dintr-o soție care este din fire o persoană care urmează. Însă nu orice căsnicie este construită așa, și cu atât mai puțin cea dintre Julie și mine. Mă bucur că în ultimele decenii pastorii și teologii au propus o formă modificată a acestei poziții. Unii o numesc „complementarism moderat”; eu o numesc „soțul ca arbitru final”.

Poziția 2: Soțul ca arbitru final (în cazuri rare)

În bestsellerul lor *The Meaning of Marriage* [Sensul căsniciei], Timothy și Kathy Keller susțin o variantă mai blândă a căsniciei complementariste. Ei dedică un capitol întreg faptului că Pavel – spre deosebire de Grudem – înfățișează rolurile sexelor în căsnicie, în versetul 21, ca expresie a supunerii reciproce. Soții Keller o definesc ca hotărârea de a-l sluji pe celălalt cu smerenie și de a-i fi plăcut:

În Filipeni 2:2-3, Pavel spune fără ocolișuri că între creștini „fiecare să-l socotească pe altul mai presus de el însuși, cu smerenie”. ... Ar trebui să socotim interesele altora mai importante decât pe ale noastre. În alt loc spune că nu trebuie „să ne plăcem nouă înșine”, ci „să căutăm să plăcem aproapelui

în ce este bine, spre zidire. Căci și Hristos nu Și-a plăcut Lui Însuși” (Romani 15:1-3). Pavel le cere creștinilor chiar să fie unii pentru alții „douloi” (Galateni 5:13) – literal: robi. ... Fie că suntem soț, fie că suntem soție, nu trebuie să trăim pentru noi înșine, ci pentru celălalt. Și aceasta este cea mai grea, dar și cea mai importantă sarcină a unui soț, respectiv a unei soții, în căsnicie.¹⁰

Potrivit acestei poziții, supunerea reciprocă trebuie înțeleasă în ambele direcții: în timp ce Pavel le îndeamnă pe femei, în versetele 22-24, să se supună soților lor, în versetele 25-29 el le explică bărbaților cum să se supună soțiilor lor (prin dragoste plină de jertfire).

În ciuda supunerii reciproce, soții Keller susțin în continuare rolul soțului drept cap. Ei fac aceasta trecând de la formularea unui soț aflat în supunere reciprocă cu soția lui la cea a unui soț care se supune „rolului de conducător slujitor”.¹¹ (Trebuie să observ aici că folosirea cuvântului „a se supune” este discutabilă, pentru că are un alt sens decât în ideea supunerii reciproce: a te supune *unui rol* nu este nicidecum același lucru cu a te supune *unei persoane*.)

Din fericire, soții Keller susțin un fel de conducere mult mai blând decât ceea ce s-a înțeles în secolele trecute prin supunerea soției: „Când cele două părți nu pot cădea de acord, dar trebuie luată o decizie, [soțul] are dreptul să dea votul decisiv și (prin aceasta) să-și asume răspunderea mai mare pentru decizie.”¹² În alt loc, Timothy Keller numește aceasta dreptul soțului de a „anula” obiecțiile soției lui, având „ultimul cuvânt”.¹³ Cu alte cuvinte: *doar în caz de dezacord, și nu la deciziile de zi cu zi*, soțul ar trebui să ia o decizie.

Ca complementarist „moderat” timp de mulți ani, am aplicat, ca mulți alți reprezentanți ai acestei direcții, această învățătură spunând, de exemplu: „Din când în când, în cazuri foarte rare, trebuie luată o decizie. Dacă nu puteți cădea de acord, soția ar trebui să-i ceară soțului să ia o decizie în această chestiune.” Prietenul meu Alan Frow, un pastor complementarist influent din sudul Californiei, spune, de exemplu, că aproape toate deciziile din căsnicia lui se iau împreună; el continuă: „Sunt căsătorit de 25 de ani, și în acest timp soția mea mi-a spus doar de cinci ori: «Nu putem cădea de acord. Tu ești conducătorul, așa că du-te și caută-L pe Dumnezeu.»”¹⁴

În propria mea căsnicie au trecut ani fără să fie nevoie să-mi folosesc „puterea de decizie”, pentru că am găsit întotdeauna un consens. *Aceasta înseamnă însă și că „rolul meu de conducere” față de Julie și datoria ei de a mi „se supune” practic nu au existat în experiența noastră trăită.*

Îndoieli față de modelul arbitral final

Pentru mulți reprezentanți ai unui complementarism moderat – am fost eu însumi unul timp de mulți ani – munca grea de a-și actualiza teologic propria poziție pare să nu merite osteneala. Aproape în fiecare zi a anului, forma lor de căsnicie este exact aceeași cu a mutualiștilor. De fapt, poate aș fi păstrat mai mult timp poziția soților Keller (și îi înțeleg pe alții care o mai păstrează și astăzi), dacă n-aș fi început să mă întreb *dacă chiar și o formă blândă de autoritate și supunere este într-adevăr idealul lui Dumnezeu pentru toate căsniciile*. De fapt, am chiar cinci rezerve serioase.

Prima: dacă înfățișăm supunerea femeii față de autoritatea soțului ei ca ideal, este cu atât mai ușor să ignorăm contribuțiile ei importante în biserică și în societate. În ciuda atitudinii blânde a complementariștilor, când subliniază că supunerea femeii se referă doar la soțul ei și nu la toți bărbații, ei folosesc totuși acest punct ca să argumenteze că femeile, care trebuie conduse acasă, nu ar trebui să preia un rol de conducere în biserică.¹⁵ Frow, de exemplu, spune foarte corect că rolurile din căsnicie, într-o familie, sunt o „oglină tainică”¹⁶ a relației dintre Hristos și Biserică. Ce-i drept, el afirmă că

femeile au voie să preia sarcini de conducere în societate; totuși ajunge la concluzia că „în familia lui Dumnezeu această oglindire tainică ar trebui să devină vizibilă”.

Dar este justificat acest salt? În Efeseni 5, Pavel spune că unitatea dintre bărbat și femeie este o „taină” care arată spre unitatea dintre Hristos și Biserică. De ce cred atunci complementariștii că au libertatea să transfere această „taină”, în mod general, asupra unei comunități întregi, așa încât prezbiterii bărbați să-L reprezinte cumva pe Isus ca soț (și deci să trebuiască să fie bărbați), în timp ce restul bisericii reprezintă mireasa (lucru care, ciudat, se abate de la analogie, deoarece sunt incluse atât femei, *cât și bărbați*)? În plus, ideea că prezbiterii bisericii îl reprezintă pe soțul bisericii este periculoasă și nebiblică – mai ales că, în mod limpede, numai Isus are acest rol. Dacă ducem mai departe analogia dintre căsnicie și biserică, conducătorii bisericii ar trebui să aibă cel mult rolul prietenului Mirelui Isus, ca Ioan Botezătorul în Ioan 3:29.

A doua: m-am întrebat de ce ar înfățișa Pavel – potrivit concepției complementariste despre căsnicie – drept ideal tocmai acea ordine ierarhică ce a apărut abia prin căderea în păcat, ale cărei urmări Dumnezeu nu le-a anunțat ca pe o făgăduință, ci ca pe o prevestire nefastă: „El va stăpâni peste tine.”¹⁷

A treia: sunt mereu îngrozit cât de des se ajunge, în mod dovedit, la abuz din partea partenerului în căsniciile creștine. Sociologi ca Elaine Storkey susțin că nu este deloc de folos ca supunerea femeii să fie învățată drept normă rânduită de Dumnezeu. Chiar dacă soții aud că trebuie să-și exercite autoritatea „cu bunătate”, ideea unei autorități masculine rânduite de Dumnezeu îi încurajează uneori „să creadă, deschis sau inconștient, în privilegii și pretenții masculine. Prin aceasta, bărbații își revendică drepturi la libertăți, statut și păreri care nu sunt valabile pentru partenerele lor”.¹⁸ Dacă nu fac parte din categoria cea mai sfințită de soți, ei înclină – pentru că nu-și văd partenerele ca fiind cu adevărat egale cu ei – să le trateze ca fiind mai prejos, fie și numai puțin.¹⁹

În Africa, unde trăiesc, amploarea violenței bazate pe gen este de-a dreptul înspăimântătoare. Am auzit povești despre soți creștini care își bat soțiile pentru neascultare (și chiar despre un pastor care bate o femeie din biserică lui pentru că nu-și ascultă soțul). În plus, unele cercetări²⁰ arată că învățătura despre supunerea femeii mărește probabilitatea ca o femeie maltrată să rămână într-o căsnicie violentă. Pe deasupra, bisericile la care se adresează ele pentru ajutor le sfătuiesc adesea să nu se despartă de chinuitorul lor. M-am întrebat: dacă această învățătură este idealul lui Dumnezeu, de ce face atât de des rău de îndată ce ajunge la urechi creștine?

A patra: oricât aş prefera complementarismul moderat unei forme mai dure, a trebuit totuși să constat că este vorba de o creație cu totul nouă. Dacă interpretarea care duce la căsnicia complementaristă moderată are doar vreo jumătate de secol, atunci ea este chiar mai tânără decât interpretarea care duce la căsnicia mutualistă. Deși sunt recunoscător pentru acest nou complementarism moderat, în stilul soților Keller, trebuie să le dau dreptate teologilor complementariști ca Grudem și Russell Moore, când sugerează că această abordare seamănă de fapt mai mult cu o căsnicie mutualistă decât cu una complementaristă. Dacă o interpretare sobră a textului cere ca eu să iau în mod regulat deciziile și ca soția mea să mi se supună, atunci noi n-am trăit de fapt niciodată o căsnicie „biblică”, ci mai degrabă o căsnicie care „susține supunerea reciprocă într-un parteneriat conjugal între egali”, în care deciziile se iau „printr-un proces de găsire a consensului” – așa definește Moore o căsnicie „feministă”, și categoric nu una „biblică” sau complementaristă.²¹ Dacă Grudem (și poziția istorică) are dreptate, atunci fie Dumnezeu vrea să-mi schimb purtarea și să iau mai multe decizii în locul soției mele, fie trebuie să-mi schimb teologia. A continua să trăim în contradicție cu ceea ce credem ar fi curată inconsecvență.

A cincea: la întrebarea „De ce ar trebui să se supună femeia?” nu există, după părerea mea, un răspuns mulțumitor. Poziția 1 poate să li se pară astăzi ciudată multora dintre noi, dar timp de secole a fost cu totul logică: în cultură și în învățătura bisericii era valabilă convingerea că femeile sunt inferioare bărbaților și că de aceea trebuie conduse spre binele lor. Din anii 1960 însă aceste idei au fost depășite atât în cultură, cât și în biserică. Toți cunoaștem multe femei care sunt mai inteligente și mai hotărâte decât soții lor. Nu se poate deci spune că ele sunt inferioare în luarea deciziilor. Atunci de ce?

Soții Keller au un răspuns la aceasta: „Răspunsul la această întrebare este o altă întrebare: «De ce a cedat Hristos autoritatea Tatălui?» ” După părerea lor, supunerea femeii față de autoritatea soțului ei trebuie să oglindească relația dintre Hristos și Tatăl. Așa cum am explicat deja în capitolele 3 și 6, aceasta înfățișează însă greșit relația din Trinitate. În plus, trece cu vederea faptul că Scriptura nu pune nicăieri semn de egalitate între cedarea autorității Fiului față de Tatăl și cedarea autorității femeii față de soțul ei.

John Piper dă un alt răspuns: supunerea unei soții creștine față de soțul ei înfățișează pentru lumea care privește supunerea Bisericii față de Hristos. Sună frumos, dar la o privire mai atentă se vede: aceasta funcționează doar în Poziția 1, unde bărbatul își conduce soția în fiecare zi a vieții ei. Poziția 2 este o imagine proastă a conducerii Bisericii de către Hristos – dacă Isus este Domnul nostru, atunci consimțim la conducerea Lui zilnică, și nu la o luare a deciziilor blândă, în comun, în care doar din când în când, când nu putem cădea de acord, Îi permitem lui Isus să-și joace atuul.

Ce-i drept, teologi ca Keller și Piper se străduiesc să aducă motive teologice, dar mulți pastori, care sunt adesea mai degrabă pragmatici, justifică autoritatea soțului cu următorul argument: deoarece tot ce are două capete ar fi un monstru, este important să se știe cine rămâne în cele din urmă cu ponosul [răspunderii]. Dar acest motiv nu-l pot accepta. Aș vrea să explic de ce.

„Cine va rămâne la urmă cu ponosul?”

Trebuie oare ca într-o relație în doi să poarte întotdeauna doar o singură persoană răspunderea, pentru că altfel căsnicia se destramă? Înțeleg că o echipă sportivă are nevoie de un căpitan, o armată de un general și o firmă de un director general. Dar doi oameni într-o unire de „un singur trup”, care în mod ideal trăiesc împreună „goi”, cum se spune în Geneza 2:25, adică vulnerabili în mod conștient unul față de altul, nu au nevoie, desigur, de un conducător! Ei trebuie mai degrabă să se angajeze pe deplin să se iubească și să se slujească unul pe altul ca parteneri egali.

Love and Respect, o carte creștină foarte influentă despre căsnicie, formulează argumentul astfel: „O căsnicie cu două capete egale este sortită eșecului. Acesta este unul dintre motivele esențiale pentru care atât de mulți oameni divorțează astăzi.”²² Dar unde sunt dovezile pentru această afirmație fără temei? Aș citi cu plăcere și alte studii despre această temă. Un studiu recent cu 21.000 de femei creștine căsătorite și divorțate, care merg regulat la biserică, ajunge la un rezultat opus: „Cuplurile în care un partener ia deciziile – chiar dacă le discută mai întâi cu celălalt partener și îi cere părerea – divorțează de 7,4 ori mai des decât cuplurile care își împart puterea de decizie.”²³

Mulți creștini știu aceasta intuitiv, indiferent de convingerile lor teologice. Dintre miile de persoane chestionate, aproximativ 40 % credeau că soțul are puterea de decizie finală, iar aproximativ 60 % erau de părere că soția ar trebui să-și iubească soțul supunându-i-se. Totuși, numai 17,3 % dintre cupluri trăiesc efectiv așa încât bărbatul are ultimul cuvânt. Dimpotrivă, 78,9 % dintre căsnicii funcționează fără o putere de decizie finală, adică partenerii iau deciziile împreună sau le amână când nu sunt de acord.

Avem aici de-a face cu două dileme pe care pastorii ca mine preferă să nu le recunoască. Prima: există o discrepanță între convingerile și purtarea oamenilor pe care îi conducem. Cei mai mulți creștini cred, ce-i drept, că soțul este cel care ia deciziile sau care decide în caz de dezacord, dar cei mai mulți nu acționează potrivit acestei convingeri. A doua: „Deși multe cupluri creștine cred că soții au puterea de decizie, *această credință nu i-a făcut rău cuplului până când nu a fost pusă în practică.*” Ar trebui pastorii ca mine să insiste ca poporul lui Dumnezeu să înceapă să practice ceea ce crede, sau să punem sub semnul întrebării ceea ce i-am învățat să creadă? Dacă eu, ca pastor, vreau cu adevărat binele cuplurilor pe care le conduc, trebuie să privesc în față câteva fapte dure:

Când femeile au sentimentul că nu sunt ascultate și că părerea lor nu este la fel de importantă ca a soțului lor, probabilitatea unui divorț este de 26 de ori mai mare. ... Chiar dacă un bărbat își întreabă soția ce părere are, în căsniciile în care el are puterea de decizie, părerea lui are, prin definiție, mai multă greutate decât a ei. Iar când femeile au sentimentul că părerea lor nu are aceeași greutate ca a soțului lor, căsnicia se destramă cu mai mare probabilitate.²⁴

Invers, reciprocitatea în căsnicie are avantaje clare: „La cuplurile care iau deciziile împreună, soțiile se socotesc de peste patru ori mai des printre cele mai fericite 20 % dintre căsnicii decât printre cele mai nefericite 20 %. În plus, au o probabilitate cu 67 % mai mare de a avea des orgasm în viața intimă.”²⁵ Aceste rezultate ale sondajului confirmă că cele mai bune căsnicii (și cele cu cea mai bună viață intimă) sunt cele în care problemele sunt rezolvate în mod conștient împreună și în care, în caz de dezacord, se ia timpul și grija necesare pentru a ajunge la o înțelegere.

Înțeleg că conducătorul unei echipe de conducere de, să zicem, zece persoane trebuie uneori să funcționeze ca arbitru final. Totuși ar trebui să ne ferim să transferăm dinamica deciziilor dintr-o firmă asupra unei căsnicii, care este alcătuită doar din două persoane, legate mult mai mult la nivel relațional decât funcțional, și care s-au angajat la o părtășie a sufletelor.

În plus: cât de des ajung cuplurile într-o situație în care trebuie luată o decizie importantă fără să aibă timp să ajungă la un acord? De obicei există destul timp pentru a se hotărî. Alternativ, cuplul are încredere în partenerul care este cel mai convins în domeniul respectiv sau care are cele mai multe cunoștințe de specialitate. Dacă totuși un cuplu nu cade de acord, aceasta arată că amândoi sunt convinși de părerea lor. *Ca soțul să-și impună voia tocmai în acest moment, în care părerile sunt cel mai mult despărțite, mi se pare soluția cea mai proastă!* Nu există nicio posibilitate pentru cuplu să discute această chestiune până se ajunge la un consens? Până se ajunge la claritate, este mai bine să se continue discuția, iar între timp atât soțul, cât și soția ar trebui să caute în rugăciune cea mai bună soluție, să ceară sfat de la alții și să se străduiască să-l asculte cu adevărat pe celălalt.²⁶

Experiența mea mă duce la următoarea concluzie: dacă îmi folosesc autoritatea tocmai atunci când soția mea are o părere de care este atât de convinsă încât mă contrazice, aceasta este echivalent cu un sabotaj al relației. Spre deosebire de Alan Frow, care își amintește de cinci cazuri în care soția lui i-a cerut să-și joace atuul, eu îmi amintesc doar de un singur caz în care am luat o decizie importantă în ciuda nesiguranței lui Julie. Dar chiar și în acest caz concret, ea s-a încrezut mai mult în convingerea mea decât să-mi accepte doar autoritatea. Când mă gândesc bine, îmi amintesc de multe alte situații în care am încercat să iau o decizie finală împotriva părerii ei, doar ca să întâmpin apoi o împotrivire energetică din partea ei. Din fericire, de fiecare dată am ascultat-o și am amânat decizia finală. Privind înapoi, cred că i-aș fi distrus încrederea dacă aș fi încercat să-mi impun autoritatea în ciuda rezervelor ei îndreptățite.

Vreau să spun prin aceasta că mi-au venit îndoieli serioase față de Poziția 2! Cu cât îmbătrânesc și cu cât am însoțit mai multe cupluri, ca pastor și ca prieten, cu atât îmi este mai greu să ignor aceste rezerve. Am ajuns la concluzia: felul în care Julie și cu mine ne trăim căsnicia înaintea lui Dumnezeu și felul în care îi învățăm pe copiii noștri să se poarte cu partenerii lor și să lase ca partenerii să se poarte cu ei este o temă atât de centrală, încât este mai bine să privim în față slăbiciunile chiar și ale poziției „arbitrului final” și să fim deschiși față de alte interpretări posibile ale lui Efeseni 5. Când am făcut aceasta, am redescoperit bucuria de a nu citi doar superficial pasajele grele ca Efeseni 5, ci de a săpa mai adânc și de a întreba nu doar ce spune textul, ci și de ce spune aceasta și cui i-a fost adresat la început.

Poziția 3: Soțul ca slujitor al partenerei lui egale

Înainte să mă ocup temeinic de această a treia poziție, porneam de la ideea că este vorba, în mod limpede, de o încercare de a ocoli învățătura clară din Efeseni 5. I-aș fi dat dreptate lui Frow, care bănuiește că în spatele ei stă străduința de a „răsuci” textul biblic prin interpretare. *Când m-am ocupat în sfârșit temeinic de această poziție, am constatat cu uimire că ea este de fapt convingătoare* – nu un caz de acrobație exegetică, ci rezultatul muncii migăloase, absolut necesare, pe care o cere o interpretare bine întemeiată. Teologul Philip Payne face câteva observații despre Efeseni 5 care fac foarte probabil ca Pavel să urmărească de fapt egalitatea în drepturi și reciprocitatea ca temelie a căsniciei, și nu – cum lasă să se creadă o citire superficială – conducerea și supunerea.

Mai întâi, Pavel așază căsnicia creștină în contextul supunerii reciproce. Potrivit lui Payne, legarea cuvântului „a se supune” (în sensul de „a se pune sub altul”) de expresia reciprocă „unii altora” (greacă: ἀλλήλοις, *allelois*) este una dintre învățăturile cele mai revoluționare social și cele mai creative lingvistice ale lui Pavel. De cele mai multe ori, cuvântul „a se supune” (greacă: ὑποτάσσω, *hypotasso*) înseamnă în Noul Testament a se pleca în fața autorității altuia. Dar legându-l de „unii altora”, Pavel face această supunere reciprocă și îi mută astfel sensul de la recunoașterea autorității altuia spre punerea de sine în slujba lui. Aceasta corespunde exact cu ceea ce le scrisese Pavel mai înainte creștinilor din Efes: să „se îngăduie unii pe alții în dragoste” (4:2), să fie „buni unii cu alții, miloși” și să „se ierte unul pe altul” (4:32). Motivul pe care îl dă Pavel pentru aceasta este că ne supunem unii altora „în frica lui Hristos” (5:21, ELB – Elberfelder, traducere germană a Bibliei). Aceasta trimite înapoi la începutul capitolului, unde se arată că Hristos S-a pus în slujba noastră: „Hristos ne-a iubit și S-a dat pe Sine pentru noi ... ca un prinos și ca o jertfă de bun miros lui Dumnezeu” (5:2).

Complementariștii duri, care susțin Poziția 1, se împotrivesc acestui lucru: atât Wayne Grudem, cât și Kevin De Young încearcă să respingă sensul reciproc – adică faptul că și un bărbat ar trebui să se supună soției lui. Ei spun că „unii altora” poate însemna și „unii față de alții”. Grudem trimite, de exemplu, la folosirea termenului în „oamenii se vor omorî unii pe alții” (Apocalipsa 6:4) și spune că aceasta ar însemna că „unii bărbați îi vor omorî pe alți bărbați”. Dar dacă autorul Apocalipsei ar fi vrut să spună doar că unii bărbați îi omoară pe alții, fără să fie ei înșiși omorâți, n-ar fi folosit deloc cuvântul „unii pe alții”. De Young trimite la alte texte în care este folosită expresia „unii altora”²⁷ și care, după părerea lui, nu cuprind reciprocitate. La o privire atentă însă, ele o cuprind cu siguranță, la fel ca orice altă folosire a lui „unii altora” din Epistola către Efeseni și din tot Noul Testament. Încercările lui Grudem și De Young de a face ca supunerea „unii altora” să curgă doar într-o singură direcție (de la subordonat la persoana cu autoritate) eșuează. Chiar și teologi complementariști de frunte ca George Knight și Tom Schreiner sunt de altă părere în acest punct.²⁸

A doua: Pavel stabilește ce fel de supunere așteaptă de la femei. Cum am amintit deja, există două feluri de supunere. Pe de o parte există *supunerea ca ascultare*, a unui subordonat față de o autoritate, de exemplu a unui cetățean față de guvernul lui.²⁹ Apoi există *supunerea ca slujire*, la care, cum am văzut, se referă Pavel când vorbește despre supunerea reciprocă.³⁰ Prima merge într-un singur sens și poate fi pretinsă. A doua poate fi reciprocă și este întotdeauna de bunăvoie.

Când Pavel le spune femeilor să se supună soților lor, la ce fel de supunere se referă? Răspunsul nostru la această întrebare depinde de traducerea respectivă. Dacă deschidem orice Biblie [germană], vedem la sfârșitul versetului 21 un punct, iar apoi începe un paragraf cu totul nou. Unele traduceri introduc chiar un titlu între versetele 21 și 22, ca de exemplu „*Bărbatul și femeia în rânduiala de viață a lui Dumnezeu*” (SLT – Schlachter 2000, traducere germană a Bibliei). Dar această schimbare de paragraf, respectiv titlul introdus, ascunde ceva foarte important: *în greacă, între versetul 21 și versetul 22 nu există niciun punct*.

De fapt – și lucrul acesta m-a dat pe spate –, în cele mai vechi manuscrise grecești pe care le avem, cuvântul „a se supune” nici nu apare în versetul 22. Motivul este că versetul 22 preia verbul din versetul 21.³¹ Textul grecesc sună literal: „Supunându-vă unii altora în frica lui Hristos, femeile [observați cuvântul care lipsește] propriilor bărbați ...”. Cu alte cuvinte: *când Pavel le spune aici femeilor să se supună soților lor, el se referă la exact același fel de supunere pe care toți credincioșii trebuie să și-o arate unii altora*. El nu spune aici că femeile trebuie să fie subordonate soților lor într-un mod deosebit. Mai degrabă se referă la al doilea fel de supunere [supunerea ca slujire], în care soțiile aleg să-și slujească soții cu smerenie și să le facă bine. El folosește cuvântul „a se supune” încă o dată, ultima oară, în aceeași frază, ca să arate apoi spre supunerea Bisericii față de Hristos. Pe fondul folosirii cuvântului „a se supune” în versetele 21 și 22, ar trebui să citim aceasta astfel: „Cum Biserica îl slujește cu smerenie pe Hristos în toate și trăiește spre plăcerea Lui, tot așa și femeile să-și slujească cu smerenie soții în toate și să trăiască spre plăcerea lor” (v. 24).³²

A treia: „cap” (greacă: κεφαλή, *kephalē*) nu înseamnă în acest caz, cu cea mai mare probabilitate, *autoritate*, ci *sursă de viață*. În germana modernă, „cap” (germană *Haupt*) înseamnă la figurat autoritate – directorul general este „capul” firmei, ofițerul comandant este „capul” unității. În plus, când ne închipuim un cap propriu-zis al unui trup propriu-zis, noi, oamenii moderni, pornim de la ideea că acel cap, care conține creierul, este centrul de control al trupului. Prin sistemul nervos el trimite porunci trupului.

Trebuie să ne punem întrebarea ce a vrut să spună Pavel când a ales cuvântul *kephalē* și cum l-au înțeles probabil primii lui cititori. Teologii complementariști argumentează că Pavel îl compară pe Hristos ca și cap cu soțul și că se referă prin aceasta la autoritatea soțului. Dar se trece cu vederea faptul că Pavel, când folosește cuvântul ca metaforă, probabil nici nu are în minte acest sens. Da, Pavel înțelegea că Isus Hristos are autoritate asupra Bisericii și asupra creației, dar când îl numește pe Isus *kephalē* al unui trup, el scoate de regulă în evidență ceva care este înrudit cu autoritatea, dar nu înseamnă exact același lucru. În Anexa 3, „Ce înseamnă *kephalē* (cap)”, pe care ar trebui neapărat s-o citiți, explică că, pe vremea lui Pavel, cuvântul nu însemna de obicei autoritate, contrar afirmației lui Grudem.

Ce sens îi dă Pavel acestui cuvânt în Efeseni 5? Indiciul cel mai important este că îl folosește ca parte a unei analogii cu căsnicia – și aceasta ca o creație lingvistică cu totul nouă: *bărbatul este capul femeii, care este trupul lui*. Cuvântul grecesc pentru „cap” este folosit doar de două ori în legătură cu relația dintre bărbat și femeie (aici și în 1 Corinteni 11:3). Lingviștii nu sunt de acord asupra sensului

cuvântului în cele două cazuri. În capitolul 6 îmi argumentez poziția că în 1 Corinteni el înseamnă *sursă de viață demnă de cinste*. Numai în Efeseni 5 cuvântul este folosit în legătură cu metafora cap-și-trup. Ne dă Pavel vreun indiciu despre ce înțelege prin „capul femeii, care este trupul lui”?

Da, ne dă! Structura grecească originală a frazei din versetul 23, care din păcate s-a pierdut în cele mai multe traduceri, sună așa: „Soțul este cap al soției, ... Hristos cap al Bisericii, *El însuși este Mântuitor al trupului*.” În greacă se vede ce înțelege Pavel prin „cap”. Aceste trei expresii paralele arată limpede că Pavel folosește „cap” ca sinonim pentru „Mântuitor”. Dacă Pavel ar fi vrut să sublinieze autoritatea bărbatului, ar fi putut folosi unul dintre multele cuvinte grecești pentru aceasta: *kyrios* (domn), *exousia* (autoritate) sau *proestōtes* (a conduce). În loc de aceasta, el alege metafora cap–trup și o compară cu Hristos, care Se dă pe Sine ca Mântuitor (în acest caz, nu ca Domn) al trupului Său. Din punct de vedere teologic, Hristos este atât Mântuitor, cât și Domn, dar *Pavel pune în această analogie doar sensul lui Hristos ca Mântuitor al trupului Său*. Dacă ne îndoim că aici calitatea de cap a soțului înseamnă grija și slujirea lui, regăsim ideea de grijă și de slujire în versetele următoare, chiar dacă ea este puțin acoperită de faptul că Pavel strecoară o altă metaforă, și anume cea a nunții lui Hristos cu mireasa Sa, Biserica:

Hristos S-a dat pe Sine pentru ea [mireasa Lui/trupul Lui], ca s-o sfințească [pe mireasa Lui/trupul Lui], după ce a curățit-o [pe mireasa Lui/trupul Lui] prin baia de apă în Cuvânt, ca s-o înfățișeze [pe mireasa Lui/trupul Lui] înaintea Sa ca pe o Biserică slăvită, fără pată, fără zbârcitură sau altceva de felul acesta, ci sfântă și fără prihană. Tot așa trebuie să-și iubească și bărbatii soțiile, ca pe propriile lor trupuri; cine își iubește soția se iubește pe sine însuși. Căci nimeni nu și-a urât vreodată trupul, ci îl hrănește și îl îngrijește, cum face și Domnul cu Biserica.

Vedeți? În tot acest pasaj, *Pavel nu pune accentul pe autoritate, ci pe slujire și pe grijă*. Când spune că bărbatul este capul femeii, nu vrea să spună că soții trebuie să-și exercite autoritatea asupra soțiilor lor. El vrea să spună că *soții trebuie să-și slujească soțiile, așa cum fiecare dintre noi își slujește propriul trup*.

După ce a expus, în versetele 21–30, această metaforă în trei părți (cap–trup; bărbat–femeie; Hristos–Biserică), Pavel mai adaugă un nivel: unitatea dintre Adam și Eva dinainte de căderea în păcat. Ce-i drept, aceasta complică imaginea pe care o zugrăvește, dar exprimă un gând minunat: „«De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de soția sa, și cei doi vor fi un singur trup.» Taina aceasta este mare; eu însă o raportează la Hristos și la Biserică” (v. 31-32). Prin analogia lui, potrivit căreia soțul este capul, iar soția lui este restul trupului, Pavel privește înapoi la cea dintâi căsnicie, dintre Adam și Eva, când ei s-au bucurat pentru prima dată de o „unitate de un singur trup”, în sens metaforic. Așa cum am văzut deja în capitolul 4, la această unire nu era vorba de autoritate și supunere, ci de intimitate plină de bucurie și de parteneriat. *Prin metafora cap–trup, Pavel nu subliniază deci în Efeseni 5 un lanț de comandă, ci o legătură a dragostei*.

Aș vrea să mai adaug o ultimă constatare, care rezultă din citirea lui Efeseni 5 potrivit căreia Dumnezeu îl cheamă pe soț să-și slujească soția (și nu s-o conducă): *în acest pasaj nu există nicio singură îndrumare pentru soț să-și conducă soția* – nici aici, nici altundeva în toată Sfânta Scriptură! Citiți liniștiți această frază încă o dată. Lucrul acesta schimbă din temelii interpretarea.

Toate acestea ne duc la concluzia importantă că în Efeseni 5 poate că *nici nu* este vorba de autoritatea bărbatului asupra soției lui care i se supune. Mai degrabă Pavel subliniază, prin metafore pline de viață,

că soțul și soția trebuie să se unească cu dragoste, să se slujească unul pe altul și să-și facă bine unul altuia.

Înseamnă aceasta că Pavel le cere soților și soțiilor să se poarte unul cu altul exact în același fel?

Da și nu. Da, pentru că amândoi sunt chemați „să se supună unul altuia”. Și chiar dacă aici doar soților li se spune să-și „iubească” soțiile, totuși amândoi trebuie să se iubească unul pe altul – în alt loc Pavel le îndeamnă în mod expres pe femei „să-și iubească bărbații”.³³ Dar și nu, pentru că Pavel are poate în minte tiparele pe care le-a observat în atâtea căsnicii din bisericile lumii greco-romane. Observați, de exemplu, că soțul este descris ca *kephalē* sau sursă de viață, nu că este îndemnat să fie una. Pavel atinge probabil faptul că, în Antichitate, soțiile erau de cele mai multe ori mai tinere și mai puțin educate. Ele erau ocupate cu creșterea copiilor și depindeau astfel cu totul de întreținerea economică și materială din partea soților lor. N-ar fi avut niciun sens ca o soție dependentă să fie numită *kephalē*.

La aceasta se adaugă: dacă soții de pe vremea lui Pavel erau cam ca mulți dintre soții pe care îi cunosc astăzi, atunci ei erau (în medie) mai puțin dispuși decât soțiile lor să-și jertfească viața pentru partenerul lor.³⁴ De aceea, Pavel socotește suficient să le spună femeilor să se supună soților lor, adică să-i slujească cu smerenie și să le facă bine. Apoi se apucă să zguduie egoismul bărbaților, spunându-le de trei ori mai mult și îndemnându-i să aducă jertfe ca Hristos. Lucrul acesta este cu siguranță adevărat în cazul meu: în căsnicia mea, nu Julie, ci eu am cea mai mare nevoie să fiu îndemnat de Scriptură și de lucrarea continuă a Duhului Sfânt să-mi slujesc partenera cu jertfire de sine și cu smerenie și să-i fac bine. Bănuiesc că prietenul meu Andrew Bartlett are dreptate când trage concluzia: „Pavel îl îndeamnă pe soț să meargă înainte în dăruirea de sine. Aceasta nu se deosebește în mod fundamental de obligația creștină a soției de a-și iubi soțul fără egoism, dar intensifică răspunderea bărbatului de a iubi.”³⁵

În versetul 33, Pavel le cere în mod expres bărbaților să-și „iubească” soțiile (nu să le conducă), iar pe femei le îndeamnă în mod deosebit să-și „respecte” soții (nu să li se supună). De ce le îndeamnă pe femei să-și respecte soții, iar pe soți să-și iubească soțiile? Ce-i drept, atunci ca și astăzi, cele mai multe femei voiau să fie și respectate, iar cei mai mulți soți doreau dragoste, dar Pavel știa probabil ceva despre psihicul diferit al multor bărbați și femei din vremea lui.

În timp ce descriu Poziția 3, adică soțul ca slujitor al partenerei lui egale, simt puterea acestei poziții. Sincer vorbind, sper că aceasta este interpretarea corectă, pentru că o găsesc foarte inspiratoare și provocatoare. Spre deosebire de poziția lui Grudem, potrivit căreia soțul este factorul de decizie de zi cu zi (pe care o socotesc proastă), și de poziția soților Keller, potrivit căreia soțul decide în situații rare (pe care o socotesc mai bună, dar tot problematică și, pe deasupra, inconsecventă), această poziție mi se pare bună și foarte ușor de pus în practică.

Dar ce s-ar întâmpla dacă Pavel ar fi vrut totuși să sugereze în acest pasaj că soțiile din Efes trebuiau să recunoască în soții lor un anumit fel de autoritate, chiar dacă el echilibrează aceasta prin chemarea adresată soților la jertfire plină de dragoste? La urma urmei, cel puțin compararea căsnicii cu căsnicia divină, în care există categoric o deosebire de rang între Dumnezeu/Isus și noi, te face să te gândești la o ierarhie în relația conjugală. Hotărât să înțeleg corect acest pasaj, m-am mai gândit la el. M-am întrebat dacă aplicasem la această sarcină toate principiile importante ale interpretării biblice – și am constatat apoi că nu.

Poziția 4: Soțul ca *paterfamilias* răscumpărat

Cum am amintit deja, una dintre cele mai frecvente greșeli pe care le facem în străduința noastră de a înțelege și de a aplica Sfânta Scriptură este că ne închipuim că diferitele ei părți au fost adresate direct nouă. Lucrurile nu stau însă așa: *poate că au fost scrise pentru noi, dar nu au fost adresate nouă*. Numai dacă înțelegem situația primilor cititori și știm ce au înțeles ei prin aceste cuvinte, putem noi, care trăim într-o situație sau o cultură cu totul diferită, să începem să scoatem din text un sens pentru noi înșine. În multe texte, dacă nu în cele mai multe, situația noastră de astăzi este comparabilă cu a primilor cititori, ceea ce ușurează această sarcină. Dar ce facem când situația lor se deosebește foarte mult de a noastră?

Creștinul de astăzi este despărțit de publicul biblic printr-un „râu” de deosebiri (de exemplu în limbă, cultură, condiții de viață). Acest râu ne împiedică să trecem direct de la sensul din contextul lor la sensul din propriul nostru context. Facem cu siguranță parte din aceeași mare istorie, dar locul nostru în această istorie se deosebește adesea de cel al înaintașilor noștri spirituali. Uneori râul este lat și e nevoie de un pod lung ca să-l treci. Alteori este un pârâu îngust, pe care îl putem trece ușor. Trebuie să știm cât de lat este râul înainte de a încerca să construim un pod peste el, ca să facem aplicabile pentru noi principiile cuprinse în text.³⁶

Când am aplicat această cheie de interpretare la studiul Epistolei către Efeseni, capitolul 5, mi-am recunoscut greșeala mea și greșeala aproape a tuturor celor ale căror contribuții la acest text le citisem: pornim de la ideea că Efeseni 5 este un pârâu îngust, pe care îl putem trece ușor, când în realitate este un râu lat, pentru a cărui trecere e nevoie de un pod lung.

Vreau să explic aceasta. Pornim de la ideea că perechile căsătorite din biserica din Efes semănau mai mult sau mai puțin cu perechile căsătorite moderne. Ne închipuim că Pavel ne „vede” pe noi și căsniciile noastre de astăzi și de aceea ne scrie nouă această epistolă. În realitate însă el se referă la căsniciile din lumea greco-romană a secolului întâi, care se deosebesc clar de ale noastre. În acea lume, gospodăriile nu erau alcătuite din doi părinți care lucrează, doi copii, un câine și o pisică. De cele mai multe ori, o gospodărie era alcătuită dintr-un bărbat, *paterfamilias*, care stăpânea peste soția lui, copiii lui și uneori și peste sclavii lui. Potrivit învățăturii lui Aristotel, gospodăriile erau organizate ierarhic – în acea cultură, acesta era cel mai bun fel de a conduce o gospodărie. (Numai când nu exista un bărbat adult, femeia devenea stăpâna gospodăriei.) Spun în mod intenționat „stăpână”: Aristotel spunea: „Stăpânirea asupra unei gospodării este o monarhie”³⁷ – soțul și tatăl era regele.

Când am amintit în paragraful de mai sus copiii și sclavii, poate că v-a devenit clar, ca și mie, ceva. Relația bărbat–femeie din Efeseni 5:22-33 este prima din cele trei perechi de relații despre care vorbește Pavel. Următoarele două urmează imediat: părinți–copii (6:1-4) și stăpâni–sclavi (6:5-9). Ceea ce trecusem cu vederea înainte era că *Pavel aplică Evanghelia acestor gospodării antice cu mai multe straturi*, care erau alcătuite dintr-o ierarhie de bărbați, femei, copii și sclavi. Soții aveau drepturi, privilegii și libertăți care le erau refuzate soțiilor lor.³⁸ Ei aveau puterea și asigurau cea mai mare parte a venitului. În cele mai multe cazuri, femeile nu puteau, fără un bărbat care să acționeze în numele lor, nici să aibă proprietăți, nici să facă afaceri sau tranzacții juridice ori financiare.

În societatea mediteraneeană, vârsta medie la căsătorie era de treizeci de ani la bărbați, iar la femei de optsprezece ani sau mai puțin. Când un bărbat se căsătorea, el era de regulă deja un om umblat prin lume, care știa cum să trăiască în societate. Era o persoană capabilă să acționeze social și economic. O femeie însă era încă o fată, care nici măcar nu avea voie să meargă la ușa casei când bătea cineva. O

femeie obișnuită năștea, în anii ei fertili, un copil cam la fiecare doi ani sau la fiecare treizeci de luni. Era mereu „desculță și însărcinată” și acasă. De îndată ce copilul dinainte era înțărcat, rămânea din nou însărcinată.³⁹

Cele mai multe femei nu primeau nicio educație în afară de îndatoririle casnice. Toată viața erau cu totul dependente și se aflau *sub stăpânirea* unui bărbat – a tatălui lor sau poate a tutorelui lor, mai târziu a soțului lor. Supunerea era norma pentru copii, sclavi și soții. În acest context și în această cultură, *paterfamilias* trebuia să stăpânească, și nu să slujească cu smerenie cuiva, mai ales nu propriilor subalterni, care trebuiau mai degrabă să-l slujească ei pe *paterfamilias*. Așa vedea lucrurile și Aristotel: „Bărbatul este din fire mai potrivit să poruncească decât femeia ... Această inegalitate este permanentă ... Curajul unui bărbat se vede în poruncă, al unei femei în ascultare.”⁴⁰

Observați următorul lucru: Pavel nu creează o structură casnică în care bărbatul cel mai în vârstă stăpânește peste toți ceilalți, după cum nu prevede nici o structură de guvernare în care Cezarul este stăpânitorul Imperiului Roman. El doar vorbește despre aceste situații și *se străduiește să lucreze în cadrul structurilor sociale existente, găsind căi de a le îmbunătăți fără să vrea să le răstoarne de îndată*. Ca orice misionar bun care intră astăzi într-o cultură nouă, Pavel s-a adaptat unde a putut, chiar dacă nu socotea neapărat aceasta ca fiind ideal.

Evangelia întâlnește gospodăria antică

Cum ați fi sfătuit, în locul lui Pavel, aceste gospodării structurate ierarhic din biserica voastră? Să ne uităm la cele trei strategii pe care le folosește Pavel când sfătuiește gospodăriile din Efes în contextul lor de atunci.

Prima: Pavel așază toate relațiile din gospodărie sub semnul Evangheliei. El îi îndrumă pe soții și pe soți să se poarte unii cu alții „în frica lui Hristos” și încadrează fiecare îndrumare în formulări care se raportează la Hristos: „ca Domnului”, „după cum și Hristos”, „Hristos”, „cum face și Hristos” și „eu însă o raportează la Hristos”. El urmează aceeași cale ca să-i facă pe părinți și pe copii, ca și pe stăpâni și pe sclavi, să-și regândească relațiile unii cu alții. Parcă fiecare al doilea cuvânt este „Hristos” sau „Domnul”. Pavel încearcă cu măiestrie să-i ajute pe toți – soții și soți, copii și părinți, sclavi și stăpâni – să-și vadă felul de a se raporta la ceilalți ca expresie a relației lor cu Hristos.

A doua: Pavel înfierează în mod expres purtarea egoistă și dominatoare a lui *paterfamilias*. În vechile coduri de legi, care stabileau rolurile din gospodărie, lui *paterfamilias* i se spunea să stăpânească, iar tuturor celorlalți li se spunea să se supună. Centrul de greutate al acestor legi cădea de cele mai multe ori asupra subalternilor, care trebuiau să-și țină purtarea în frâu. „Codul” îmbunătățit de Pavel face însă ceva ce nu mai existase niciodată: în fiecare dintre aceste relații, el acordă cea mai mare atenție soților/părinților/stăpânilor (în toate cele trei cazuri este implicat același bărbat!), ca ei să-și schimbe purtarea. Pornind de la ideea că *paterfamilias* stăpânește oricum, din cauza condițiilor culturale, el îl îndeamnă acum să-și dea viața pentru soția lui, să nu-și mânie copiii și să nu-și amenințe sclavii. Aceasta a fost cu siguranță, pe vremea aceea, o chemare absolut revoluționară. Într-o cultură în care soților le revenea puterea de viață și de moarte asupra soțiilor lor, Pavel îi îndeamnă pe soți să renunțe la puterea lor și, la nevoie, chiar să moară, pentru ca soțiilor lor să le fie bine.

A treia: Pavel folosește Evangelia ca să împlânzească și să rânduiască din nou supunerea femeii, a copiilor și a sclavilor față de *paterfamilias*. Fără să-i cheme la răscoală, el arată ce fel de supunere poate produce Evangelia *în situația lor*. Pentru soție, aceasta înseamnă, cum am văzut, că ea nu

trebuie să se supună în silă autorității soțului ei, ci să-l slujească cu smerenie și să-i fie plăcută, așa cum vrea să-L slujească cu smerenie și să-l fie plăcută și lui Hristos.

Învățătura lui Pavel a făcut minuni.

Mustrându-l aspru pe *paterfamilias* și adresându-se apoi cu dragoste celor mai slabi dintr-o societate patriarhală – soțiile, copiii și sclavii –, Pavel a făcut ca Biserica primară să-i atragă cu grămada pe cei fără putere. Criticul păgân Celsus își bătea joc de Biserica în secolul al doilea cu cuvintele: „Creștinismul este o religie pentru femei, copii și sclavi.”⁴¹

Abordarea lui Pavel în privința relațiilor din gospodărie era pentru cultura de atunci ceva cu totul nou. *El nu desființează vechea ierarhie, dar nici nu vrea s-o păstreze ca ideal divin.* Mai degrabă o subminează în așa fel încât nu doar că întreaga ei structură este cuprinsă în Evanghelie, ci că în cele din urmă se dizolvă în ea, așa cum s-a întâmplat și în vremea noastră.

Totuși, pe atunci, în Antichitate, niciun păgân care vizita o casă creștină nu s-ar fi gândit că Pavel voia să submineze dreptul roman sau să introducă pur și simplu structuri casnice egalitare. Ceea ce i-ar fi sărit în ochi la *paterfamilias* cel răscumpărat ar fi fost, mai întâi, felul neobișnuit în care el se îngrijea cu dragoste de persoanele pe care le conducea și se jertfea pentru ele și, în al doilea rând, voioșia soției, a copiilor și a sclavilor lui.

Spre deosebire de Poziția 3, care pornește de la ideea că Pavel învață un egalitarism nelimitat, această poziție pornește de la ideea că Pavel, când îl numește pe soț capul soției, recunoaște normele culturale potrivit cărora soțul are autoritate asupra soției. Iar când compară relația dintre soț și soție cu relația dintre Hristos și Biserica, se poate foarte bine ca el să facă aluzie la faptul că unul este „răspunzător” pentru celălalt. Totuși, *chiar dacă pornește de la ideea că paterfamilias poartă răspunderea, el nu prescrie nicidecum aceasta ca pe un fel de „rol” sau statut pe care soțul trebuie să-l aibă față de soția lui în toate timpurile și în toate culturile.* Dimpotrivă: departe de a înfățișa ca ideal puterea culturală a bărbatului asupra femeii, el se străduiește s-o dezamorseze prin Evanghelie.

Argumentul lui John Piper respins

Unii complementariști aduc contraargumentul că, dacă pornim de la ideea că Pavel recunoaște autoritatea soțului și o pune în legătură cu relația lui Hristos cu Biserica, atunci el declară foarte bine drept ideal conducerea–supunerea dintre soț și soție și o face astfel veșnică. Piper spune (și a scris o carte despre aceasta) că această căsnicie creștină, răscumpărată și totodată ierarhică, pune Evanghelia înaintea ochilor lumii. El scrie: „Conducerea plină de dragoste a bărbatului asupra soției lui supuse și dependente este o imagine a lui Hristos și a Bisericii. Când bărbatul își pierde rolul de conducere, lucrul acesta nu mai este valabil.”⁴²

Argumentarea lui este greșită în trei privințe. Prima: Pavel spune ceva asemănător despre sclavia din gospodărie, când le spune sclavilor să asculte de stăpânii lor așa cum ascultă de Hristos, care este Domnul lor. Potrivit argumentării lui Piper, Dumnezeu ar fi creat relația stăpân–sclav ca să arate lumii „frumusețea” supunerii noastre față de Isus, Domnul nostru. Nu! În ambele cazuri, Pavel aplică Evanghelia la o situație reală, dar nu neapărat ideală.

A doua: nu ierarhia dintr-o căsnicie, ci răscumpărarea unei astfel de căsnicii ilustrează Evanghelia. Ceea ce subliniază Pavel în acest pasaj nu este ierarhia, ci slujirea bărbatului față de soția lui, care i se supune în supunere reciprocă și cu care el întreține o relație intimă. Lucrul acesta se poate exprima cu siguranță mai bine într-o căsnicie întemeiată pe reciprocitate decât într-o căsnicie ierarhică. Cum am

arătat la Poziția 3, Pavel își precizează folosirea cuvântului *kephalē*, scoțându-L în evidență pe Isus ca Mântuitor și Ocrotitor al Bisericii, și nu ca Domn al ei.

A treia: nicio căsnicie ierarhică nu poate fi vreodată destul de ierarhică, dacă pornim de la ideea că Dumnezeu vrea să arate lumii, prin căsnicii, domnia lui Isus asupra Bisericii Sale. Isus este Domnul Bisericii Sale, dar un soț nu este cu siguranță domnul soției lui.

În ciuda slăbiciunilor argumentării lui Piper, *sunt de acord cu el că o căsnicie creștină trebuie să oglindească ceva din Evanghelie*. O căsnicie creștină poate arăta lumii, la fel de bine ca orice comunitate creștină, că suntem ucenicii lui Isus, iubindu-ne unii pe alții cu jertfire de sine, așa cum ne-a iubit El. Căsniciile întemeiate pe reciprocitate pot face aceasta la fel de bine ca, dacă nu chiar mai bine decât, căsniciile structurate ierarhic. O căsnicie creștină mai poate oglindi bine încă ceva: legătura trainică și intimă pe care o avem cu Hristos. Analogia cap–trup folosită de Pavel, pe care el o numește „un singur trup”, arată spre o relație de legământ adâncă și plină de dragoste și spre o unire vie, organică. În timp ce ideea că un conducător se desparte de subalternii lui este mai puțin ciudată, ideea că un cap este despărțit de trupul lui este profund înspăimântătoare.

Unde greșim la Efeseni 5

În cartea sa de 800 de pagini, Grudem argumentează cu putere pentru supunerea femeii în căsnicie, fără să amintească vreodată uriașa deosebire dintre căsniciile din secolul întâi și căsniciile de astăzi.⁴³ Același lucru este valabil pentru soții Keller: în studiul lor amănunțit despre Efeseni 5, ei nu acordă nicio atenție acestui aspect și nici nu se ocupă de situația căsniciei de atunci. Nici măcar o singură dată. Aceasta este o greșeală: ei tratează un râu lat ca pe un pârau îngust.

Pavel nu urmărește să facă nemuritoare structura gospodăriei antice. Mai degrabă el aplică Evanghelia la o situație culturală unică, care se deosebește mult de a noastră. Pavel nu vorbea lumii mele, în care cele mai multe femei adulte sunt la fel de educate ca bărbații, își controlează fertilitatea, sunt independente financiar și nu există nicio necesitate socială ca un bărbat să stea deasupra lor. Toate acestea fac posibil un alt fel de căsnicie.

Următoarea întrebare este: acum, când suntem conștienți că între situația lor și a noastră se află un râu foarte lat, cum putem construi un „pod” peste el, ca să facem aplicabile pentru noi principiile cuprinse în text? Sau, altfel spus: ce le-ar fi spus Pavel căsniciilor de astăzi din societatea noastră, care nu mai sunt strict ierarhice, ci egalitare? Propun următoarele:

El ne-ar spune să-L punem pe Hristos în centrul căsniciei noastre. Felul nostru de a ne „vedea” unul pe altul, de a ne purta unul cu altul, de a lucra împreună și de a ne respecta ar trebui să fie modelat de relația noastră primordială cu Hristos. Ar trebui să ne supunem unul altuia, să ne lepădăm independența și egoismul și să urmărim o relație intimă de „un singur trup”, așa cum a fost trăită în grădina Edenului înainte de căderea în păcat. Dacă pornim de la ideea că bărbații sunt în medie mai independenți și de aceea mai centrați pe sine decât femeile, care sunt în medie mai orientate spre relații și de aceea mai îndreptate spre ceilalți decât bărbații, atunci soții ca mine ar trebui, în orice caz, să cugete în mod deosebit la dragostea plină de jertfire a lui Hristos față de Biserică, care duce la înflorirea strălucitoare a miresei Sale.

Acum, când mi-a devenit clară deosebirea mare dintre contextul de atunci și contextul nostru de astăzi, pur și simplu nu-mi pot închipui că Pavel i-ar spune unei perechi moderne obișnuite, în care bărbatul și femeia sunt mai apropiați ca vârstă, amândoi sunt la fel de bine pregătiți, poate amândoi lucrează și

sunt implicați în creșterea copiilor lor: „Bravo că trăiți un parteneriat. Continuați așa! Dar vreau să insist ca bărbatul să preia rolul de conducere și femeia să-i fie subordonată.” Cum ar putea face aceasta, când învață că idealul creației pentru căsnicie este o unitate de un singur trup, un adevărat parteneriat, în sensul deplin al cuvântului, ca în căsnicia de la început a lui Adam și a Evei?

Aceasta nu este doar părerea mea. Este o poziție larg răspândită, ba chiar poziția creștină majoritară: în scrisoarea sa apostolică *Mulieris Dignitatem*, obligatorie pentru toți catolicii, papa Ioan Paul al II-lea spune că autoritatea bărbatului asupra soției lui reflectă ceva „vechi”; scrisoarea vorbește despre un mod de gândire „adânc înrădăcinat în obiceiurile și în tradiția religioasă a vremii”. „Nou” și „o noutate a Evangheliei” este, în schimb, faptul că „supunerea nu este unilaterală, ci reciprocă”.⁴⁴ Dacă una dintre denominațiunile cele mai rigide din punct de vedere dogmatic poate face această corectare a învățăturii ei, ar trebui ca noi, ceilalți, să luăm act de ea.

Există, desigur, încă pe lume culturi în care bărbații au ultimul cuvânt. Pentru ele, învățătura lui Pavel pare făcută pe măsură. În societățile patriarhale, soții au de regulă mult mai multă putere socială, intelectuală, politică și financiară decât femeile. Acum bărbatul ar trebui să folosească această putere fără egoism, spre binele soției lui, așa cum Hristos își folosește puterea superioară spre binele Bisericii. Dar dacă mii de soți din culturi patriarhale fac aceasta destul de mult timp, femeile și soțiile își vor dezvolta propria putere socială și intelectuală și vor fi mai bine pregătite să fie partenere egale ale soților lor. Exact acolo m-au dus cercetările mele. Aplicarea Poziției 4 – *paterfamilias* cel răscumpărat – în culturile în care căsniciile sunt strict ierarhice va duce în cele din urmă la transformarea acestor culturi și la promovarea unei căsnicii potrivit Poziției 3, așa cum s-a întâmplat deja în țările modelate de multă vreme de creștinism.

Dacă ne-am fi extins studiile asupra textelor biblice despre căsnicie, așa cum se găsesc ele în Vechiul și în Noul Testament, preferința lui Dumnezeu pentru o căsnicie întemeiată pe reciprocitate ar fi fost evidentă de la început.

Soții care își călăuzesc bărbații

Dacă ne gândim că toate căsniciile amintite în Vechiul Testament au fost încheiate într-un mediu patriarhal, putem porni de la ideea că presupunerea culturală era că soțiile sunt subordonate soților lor. De aceea este remarcabil că – în afară de prevestirea lui Dumnezeu că „Adam va stăpâni peste Eva” – *nici în legile lui Moise, nici în cuvintele prorocilor nu există vreo poruncă prin care soțiile să fie îndemnate să se supună soților lor.*

Dacă privim micile instantanee pe care le avem despre dinamica puterii dintre soți în Vechiul Testament, constatăm iar și iar că soțiile își călăuzesc soții. La multe răscruci ale vieții mele l-am cerut lui Dumnezeu înțelepciune și mi-am îndreptat urechea spre cer, ca să aud ce avea să-mi spună. Adesea l-am auzit spunându-mi ce i-a spus odinioară lui Avraam: „Ascultă de glasul ei în tot ce-ți spune [soția ta]!”⁴⁵ Ce sfat minunat! Știu despre ce vorbesc: *soțiile aud foarte des primele de la Dumnezeu.*

Nu este oare exact ceea ce i s-a întâmplat mamei lui Samson? Într-o cultură în care nu se cuvenea ca un bărbat să i se adreseze direct unei femei, un înger ia chip de bărbat și îi vestește unei femei sterpe că va avea un copil uns de Duhul. Mai târziu, femeia își cheamă soțul: „Femeia a alergat în grabă să-i dea de știre bărbatului ei și i-a zis: «Iată că mi s-a arătat omul care venise la mine în ziua aceea!»” Luați seama cu atenție la cuvintele următoare: „[El] s-a sculat și a mers după soția sa.” Poate nu prea bucură că un străin încalcă normele patriarhale, el întreabă: „Tu ești omul care a vorbit cu soția mea?”⁴⁶ Această istorisire arată, pe deasupra, spre o naștere și mai însemnată. Mai bine de un mileniu

mai târziu, un înger vine mai întâi la Maria ca să-i vestească aceeași veste.⁴⁷ Abia mai târziu îl informează pe logodnicul ei.⁴⁸ În ambele scenarii, femeia află prima de la Dumnezeu ce se va întâmpla, în timp ce bărbatul este adus la curent abia mai târziu – și anume la nivelul de cunoaștere al soției lui. Dacă ar exista ceva de felul unei „ordini a creației” (ceea ce nu este cazul), Dumnezeu pare să nu se țină de ea.

Apoi este femeia din Sunem, care ia inițiativa și îl primește la ea pe prorocul Elisei. Ea îi spune soțului ei: „Iată, știu că omul acesta, care trece totdeauna pe la noi, este un om sfânt al lui Dumnezeu. Hai să-i facem o mică odaie sus, cu pereți, și să-i punem în ea un pat, o masă, un scaun și un sfeșnic, ca să stea acolo când va veni la noi!”⁴⁹ Încă o dată, soțul își ascultă soția pe loc și se încrede instinctiv în judecata ei spirituală în această chestiune.

Se cuvine o scurtă observație: în ciuda interpretării larg răspândite că „soțul este *kephalē* al soției”, ceea ce ar însemna că „soțul trebuie să fie capul spiritual al familiei”, trebuie din păcate să vă spun că această idee nu are temei biblic. Poate că ar trebui să vă aruncați notițele în care scrie că bărbatul (nu femeia) trebuie să conducă rugăciunea, să cheme la părtășia de familie sau să hotărască la ce biserică merge perechea ori familia. Fără să vreau să micșorez inițiativa hotărâtoare a unui soț sau a unui tată pentru binele spiritual al familiei lui, este totuși mai bine ca *amândoi*, atât soțul, cât și soția, să facă tot ce le stă în putere – ca echipă și ca persoane – ca să-L caute pe Dumnezeu, să aleagă o biserică și să devină membri ai ei și să urmărească înflorirea spirituală a celorlalți membri ai familiei. Ca răspuns la învățătura că soțul trebuie să fie pastorul restului familiei, recomand ca soțul și soția să formeze împreună echipa pastorală de conducere a familiei.

O altă femeie care pare să se împotrivească normelor patriarhale, deși trăiește într-o cultură dominată de bărbați, este Abigail. Soțul ei foarte bogat, Nabal, este „aspru și rău în faptele lui”.⁵⁰ Când David și oamenii lui înarmați, fugari și flămânzi, îi cer lui Nabal ceva de mâncare, acesta își bate joc de ei fără inimă și le respinge cererea. David, adânc jignit și mândru, face planuri să-l omoare pe Nabal și pe toți bărbații de pe moșia lui – recunosc, nu o reacție prea creștinească.

Abigail împiedică vărsarea de sânge, neascultând de soțul ei și netransmitându-i vestea despre intențiile ucigașe ale lui David. Își încarcă alimente pe măgar, călărește la David și se apropie cu iscusință de orgoliul lui rănit, spunând: „Domnul meu, nu lua seama la omul acesta al lui Belial, la Nabal; căci el este cum îi este numele: «Nebun» îi este numele, și nebunia este la el.”⁵¹ Chiar în timp ce subliniază ce om îngrozitor este soțul ei, ea face apel la partea mai bună a lui David și îl roagă fierbinte să se îndure. David hotărăște atunci să lase armele jos.

Când Abigail se întoarce acasă și îi povestește lui Nabal că i-a anulat porunca și că David i-a cruțat viața, inima lui cedează și el moare zece zile mai târziu. Când David trimite câțiva oameni să o ia ca a treia lui soție, ea se pleacă și spune: „Iată, roaba ta este gata să fie slujnică și să spele picioarele slujitorilor domnului meu!”

Este, ce-i drept, o istorisire nebunească, dar observați că nimic din ea nu arată că Dumnezeu ar aproba faptul că ea îi numește și pe Nabal, și pe David „domnul” ei. Chiar dacă amândoi bărbații acceptă acest titlu fără să ezite, se vede limpede că aici este vorba de o femeie care a învățat să *supraviețuiască* în patriarhat, adaptându-se. Uneori aceasta înseamnă chiar să te împotrivești „autorității masculine” – lucru care, în acest pasaj, este scos în evidență cu laudă. Dacă găsim aici ceva, este exemplul unei femei care, într-o altă cultură, mai dreaptă, ar fi fost probabil o conducătoare de succes. David este

impresionat nu doar de frumusețea ei, ci și de abilitățile ei strategice și de diplomația ei câștigătoare, prin care ea împiedică pe loc o vărsare de sânge fără rost.

Concluzie: istorisirile Vechiului Testament nu sprijină ideea că autoritatea soțului asupra soției lui este norma voită de Dumnezeu.

Căsnicia mutualistă din 1 Corinteni 7

Cântarea cântărilor este pasajul cel mai lung din Sfânta Scriptură care se ocupă de dinamica lăuntrică a unei legături iubitoare, romantice și sexuale dintre doi oameni. În ea nu există absolut niciun semn al unei relații de autoritate—supunere între bărbat și femeie. În romantism și în relația sexuală, amândoi iau inițiativa, amândoi se lasă în voia celuilalt, amândoi dau și amândoi primesc. Această carte poetică nu doar amintește de plăcerea nudă pe care Adam și Eva o aveau unul cu altul, ca egali, înainte de căderea în păcat; ea are și o paralelă în Noul Testament.

1 Corinteni 7 este de departe cel mai lung pasaj din epistolele lui Pavel care se ocupă de căsnicie. Totuși, în îndrumările lui despre sexualitate, slujire și despărțire în căsnicia creștină, Pavel nu dă nici cel mai mic indiciu că o căsnicie creștină ar putea fi altceva decât un parteneriat întemeiat pe reciprocitate și plin de dragoste între egali. De fapt, acesta este singurul capitol din Biblie care se ocupă în mod expres de problema autorității în căsnicie. Iar aceasta le revine, de altfel, atât femeii, cât și bărbatului.

Aș vrea să aleg câteva citate⁵² care subliniază dragostea reciprocă și autoritatea reciprocă pe care Dumnezeu le-a rânduit pentru căsniciile noastre:

[F]iecare bărbat [să-și aibă] soția lui și fiecare femeie să-și aibă bărbatul ei. (v. 2).

Bărbatul să-i dea soției afecțiunea pe care i-o datorează, și tot așa și soția bărbatului. (v. 3).

Soția nu este stăpână pe trupul ei, ci bărbatul; tot așa nici bărbatul nu este stăpân pe trupul lui, ci soția. (v. 4).

Să nu vă lipsiți unul pe altul, decât prin bună înțelegere, pentru o vreme (v. 5).

O soție să nu se despartă de bărbatul ei. ... Și un bărbat să nu-și lase soția (v. 10-11).

Dacă un frate are o soție necredincioasă și ea este mulțumită să locuiască împreună cu el, să n-o lase; și o femeie care are un bărbat necredincios, și el este mulțumit să locuiască împreună cu ea, să nu-și lase bărbatul (v. 12-13).

[B]ărbatul necredincios este sfințit prin soția lui, și soția necredincioasă este sfințită prin bărbatul ei (v. 14).

Dacă cel necredincios vrea să se despartă, să se despartă! În astfel de împrejurări, fratele sau sora nu sunt legați (v. 15).

Căci ce știi tu, femeie, dacă îți vei mântui bărbatul? Sau ce știi tu, bărbate, dacă îți vei mântui soția? (v. 16).

Dacă te însori [ca bărbat], nu păcătuiești; și dacă fecioara se mărită, nu păcătuiește (v. 28).

Cel ce nu este însurat se îngrijește de lucrurile Domnului ... Femeia nemăritată se îngrijește de lucrurile Domnului (v. 32, 34b).

[C]el însurat însă se îngrijește de lucrurile lumii ... iar cea măritată se îngrijește de lucrurile lumii (v. 33-34a).

Ce aflăm din 1 Corinteni 7 despre planul lui Dumnezeu pentru căsnicie? „Răspunsurile lui Pavel ... trebuie să le fi părut extraordinare cititorilor din secolul întâi”, spune Richard Hays. „Soții nu stau într-o relație ierarhică unul față de altul și nici nu sunt unități autonome, care fac fiecare ce le place. În loc de aceasta, căsnicia este o relație de supunere reciprocă, în care fiecare partener îi aparține celuilalt.”⁵³

Când am început să-i sfătuiesc pe oameni cum să-și aleagă un partener de căsnicie, le recomandam să lase decizia în seama lui Dumnezeu. Apoi, când am citit într-o zi 1 Corinteni 7, mi-am dat seama că tocmai citisem singura învățătură clară din Noul Testament despre această temă: „Ea [este] slobodă să se mărite cu cine vrea; numai în Domnul!” (v. 39). Învățătura de aici? Trebuie să alegem, și anume cu chibzuință. Ei bine, citind acum încă o dată 1 Corinteni 7, am avut o revelație asemănătoare: singurul verset din tot Noul Testament care vorbește despre felul în care perechile trebuie să ia decizii importante – de exemplu, când să aibă relații intime sau când să-L caute împreună pe Dumnezeu – sună așa: „Să nu vă lipsiți unul pe altul, decât *prin bună înțelegere*” (v. 5). Învățătura de aici? *Dacă o pereche are grijă să decidă împreună, ca parteneri egali, soțul nu trebuie să dea porunci sau să ia decizii finale.*

Concluzie: 1 Corinteni 7 este singurul capitol care vorbește în mod expres despre autoritatea bărbatului asupra soției lui – *dar vorbește și despre autoritatea soției asupra bărbatului ei*. În căsnicii, el promovează egalitatea sexelor, precum și supunerea reciprocă și buna înțelegere ca temelie a deciziilor.

Având în vedere unitatea Sfintei Scripturi, garantată de Duhul Sfânt, 1 Corinteni 7 poate și trebuie să ne determine interpretarea lui Efeseni 5. De aceea este ciudat că cei mai mulți autori complementariști renunță fie amintesc 1 Corinteni 7 doar pe scurt, trecând sub tăcere contradicția lui reală cu interpretarea lor⁵⁴, fie – ceea ce se întâmplă mai des – pur și simplu ignoră textul.⁵⁵

Care poziție este atunci valabilă?

Încheind acest capitol despre interpretarea lui Efeseni 5, aș vrea să cercetez întrebarea care dintre cele patru poziții ar trebui să aibă întâietate în căsniciile și în bisericile noastre.

Pledez ca să respingem Poziția 1 (soțul ca factor de decizie) și s-o numim ceea ce este: o teologie represivă.

Poziția 2 (soțul ca arbitru final) a slujit mulți ani drept stație intermediară în căsnicia lui Julie și a mea, lucru pentru care sunt recunoscător. Totuși, o analiză a problemelor legate de ea, superioritatea exegetică a Pozițiilor 3 și 4, precum și o citire mai cuprinzătoare a Bibliei despre căsnicie înseamnă că probabil ar trebui să renunțăm și la această poziție.

Pentru care dintre cele două poziții rămase ne hotărâm atunci?

Poate că nici nu trebuie să ne hotărâm.

Poziția 3 (soțul ca slujitor al partenerei lui egale) susține o căsnicie întemeiată pe reciprocitate, în timp ce Poziția 4 (soțul ca *paterfamilias* răscumpărat) nu ridică obiecții împotriva unei astfel de căsnicii, ci oferă îndrumări pentru căsniciile și bisericile din culturile care continuă să fie puternic patriarhale.

Cu alte cuvinte: Poziția 4 ne ajută poate cel mai bine să *înțelegem* pasajul așa cum l-au înțeles probabil primii cititori. Dar Poziția 3 este, mai ales pentru aceia dintre noi care trăiesc în culturi mai egalitare, felul corect de a *aplica* Efeseni 5.

Sfatul înțelept al lui Dumnezeu pentru o pereche căsătorită este, deci, ca ei să-și recunoască unirea de „un singur trup”, așa cum se exprimă ea în relația de dragoste din grădina Edenului. În plus, ar trebui să întărească această unitate prin dăruire și disponibilitate deplină de a se sluji unul pe altul, precum și – la decizii – prin cântărire și consimțământ din partea amândurora. Pe acest drum ne pot inspira două comparații: dragostea plină de jertfire a lui Hristos față de Biserica Sa și grija fiecăruia pentru propriul lui trup.

Ce facem cu îndoielile care mai rămân față de intenția lui Dumnezeu de a avea o adevărată egalitate a sexelor? În cele ce urmează este tratat poate cel mai important motiv de a renunța la modurile de gândire patriarhale în căsnicie (precum și în biserică și în societate).

9

Dumnezeul care Se adaptează

„Vom încerca [noi, soții] să ne agățăm de o autoritate asupra soțiilor noastre, care ne-a fost conferită odinioară de cultura din jurul nostru, dar pe care astăzi, în cea mai mare parte, nu o mai avem? Sau vom renunța bucuroși la putere și la pretenția asupra ei și ne vom trata soțiile ca egale, culegând în schimb o relație de căsnicie mai intimă?”

Peter Davids⁵⁶

Fundația Gates a finanțat recent un amplu studiu internațional, care a constatat că femeile sunt puternic subreprezentate în mass-media. „De exemplu, femeile au fost citate în doar 29 % dintre știrile online analizate în Regatul Unit în 2019. În India, procentul a fost de doar 14 %.”⁵⁷ În ciuda tuturor progreselor minunate care s-au făcut în îmbunătățirea poziției femeii în societate, suntem încă mult mai puțin înclinați să le „vedem” și să le „auzim” pe femei decât pe bărbați.

Cu cât mai mult au împiedicat condițiile sociale din milenii trecute, când patriarhatul nu era contestat, capacitatea femeilor de a ajunge în funcții publice? Arheologul Ian Morris explică de ce există atât de puține indicii că femeile ar fi existat măcar în Atena antică: „Femeile și sclavii rămân invizibili”, din cauza „culturii omniprezente a cetățenilor bărbați”, în care bărbații „nu doar le asupreau pe femei, ci controlau și spațiile în care trăiau femeile”, ceea ce le făcea practic invizibile în cultura de atunci, la fel ca în descoperirile arheologice de astăzi.⁵⁸

În lumea greco-romană mai largă, în care s-a răspândit Biserica tânără, lucrurile nu arătau cu mult mai bine pentru femei. În afară de câteva excepții rare,⁵⁹ femeile respectabile nu așteptau la funcții publice de conducere. Onoarea și-o găseau în treburile casei și în creșterea copiilor. În piesele de teatru grecești, cele mai frecvente personaje feminine erau sclavele și prostituatele, pentru că aceste piese spuneau „povești din viață”. De la femeile respectate din cetate și de la tinerele necăsătorite se aștepta să rămână acasă și să nu se arate în public. Nu este, de aceea, de mirare că au existat doar puține femei care să ocupe un „rol de conducere”. Până la urmă, o persoană trebuie să primească o oarecare educație și să iasă în public ca să joace un rol în viața publică și să dovedească faptul că are calități de conducător. Deoarece femeile trăiau ascunse, doar puține femei care aveau darul, dat de Dumnezeu, al învățaturii și al conducerii au avut vreodată șansa ca aceste daruri să fie recunoscute, dezvoltate și folosite în public.⁶⁰

De ce sunt atât de rar menționate în Noul Testament soțiile conducătorilor bărbați? Accentul modern pe egalitatea, parteneriatul și statutul comun al cuplurilor creștine aproape că nu exista în perioada timpurie a Bisericii creștine, când – chiar și în biserică – sarcinile din gospodărie și creșterea copiilor le reveneau soțiilor.

Tot așa putem întreba de ce există în Biblie atât de puține personaje feminine în comparație cu bărbații. Unii critici, care neagă inspirația divină a Bibliei, susțin astăzi că aceasta ar dovedi că acea carte este doar un produs al unei culturi patriarhale. Unii complementariști spun că acesta ar fi felul lui Dumnezeu de a scoate în evidență rolurile unice, deosebite, pe care doar bărbații trebuie să le joace în Împărăția lui Dumnezeu. Totuși, o cale mai bună de a înțelege atât autoritatea divină a Bibliei, cât și multele situații istorice de care se ocupă, este să spunem că Dumnezeu Și-a adaptat descoperirea făcută oamenilor la anumite situații, fără să idealizeze prin aceasta în mod automat acele situații. Dacă trecem cu vederea acest principiu de interpretare decisiv, tragem fără reflecție, din observația că în vremurile biblice femeile au fost în diverse feluri supuse bărbaților, concluzia că femeile, ca parte a planului universal al lui Dumnezeu, ar trebui să se supună bărbaților în toate locurile și în toate timpurile.

Adaptarea lui Dumnezeu, înțeleasă corect

La sfârșitul istoriei, Dumnezeu va domni în sfârșit peste o societate ideală. Dar de la căderea în păcat, El a ales să lucreze în chip răscumpărător înăuntrul societății zdruncinate, în loc să o judece pur și simplu cu un potop, ca odinioară. Deocamdată, mântuirea lui Dumnezeu se revarsă ca o ploaie în așa fel încât „apa vie a Duhului Sfânt curge peste peisajul social [existent] și, ca un râu șerpuitor, se adaptează

contururilor pe care le întâlnește. Totuși, făcând aceasta, ca un șuvoi de apă de neoprit, el remodelează peisajul și, în cele din urmă, îndreaptă căile strâmbe.”⁶¹

Puținele pasaje biblice în care autorii Noului Testament par să fie de acord cu patriarhatul culturii de atunci sunt, în realitate, exemple ale adaptării lui Dumnezeu. El lucrează cu ce are, iar apostolii urmează exemplul Lui – ei seamănă sămânța Împărăției lui Dumnezeu într-un pământ care este încă plin de pietre și de buruieni. Acum trăim într-o suprapunere a veacurilor. Împărăția lui Dumnezeu este aici, în mijlocul unei lumi căzute, pătrunse de sisteme sociale căzute. Într-o zi, Împărăția va înlocui cu totul aceste sisteme, dar deocamdată își înfige rădăcinile în ele și face să crească din ele ceva nou.

Complementaristul John MacArthur susține că, de vreme ce doar bărbați au scris Sfânta Scriptură, aceasta ar fi o dovadă că Dumnezeu i-a rânduit doar pe bărbați să învețe Cuvântul lui Dumnezeu. El îi ignoră, evident, pe acei teologi care consideră plauzibil că Epistola către Evrei a fost scrisă de Priscila (cu Acvila alături de ea). Dar mai ales trece cu vederea faptul că în Antichitate *aproape nicio femeie nu primise o educație care s-o învețe să scrie* – faptul că doar bărbații au scris cărțile Bibliei (sau cel puțin în cea mai mare parte bărbați, dacă Priscila a luat pana în mână) este o dovadă că Dumnezeu lucrează cu ceea ce este la îndemână, chiar dacă promite să creeze într-o zi un *Shalom* în care toți bărbații și toate femeile vor putea citi și scrie.

Mai multe despre supunerea soțiilor

Situația socială a femeilor era în Antichitate cu mult mai rea decât astăzi (deși și noi mai avem un drum lung de parcurs): bărbații erau preferați femeilor, dețineau puterea și funcțiile publice; oamenii dădeau atenție la ce spuneau și făceau bărbații, iar femeile erau limitate la un spațiu casnic minuscul, ceea ce le făcea la fel de invizibile ca sclavii și copiii.

Orice femeie care se împotriva trebuia să plătească pentru asta. În Estera 1, de exemplu, împăratul Ahașveroș (Xerxes) dă un ospăț pentru elita împărăției; în același timp, soția lui, Vasti, își invită prietenele la un ospăț al femeilor. În mijlocul festivităților, Ahașveroș, „încălzit de vin”, îi poruncește frumoasei sale soții să-și părăsească petrecerea ca „să arate poporului și nobililor frumusețea ei, căci era frumoasă la vedere”. Când Vasti refuză să vină, împăratul furios, făcut de rușine în public prin neascultarea soției sale, le cere sfatul înțelepților lui. Ei hotărăsc să o îndepărteze pe Vasti din rangul de împărăteasă și să-i interzică să-și mai vadă vreodată soțul. Motivul: vor să excludă orice posibilitate ca alte femei din țară să-i urmeze exemplul și să nu se plece la porunca soților lor. Scopul este ca „toate femeile să-și respecte soții, de la cea mai mică până la cea mai mare”.

Această povestire dovedește că aproape în orice cultură veche – în cazul acesta în Persia, nu în Israel – se pornea de la ideea că bărbații trebuie să conducă în funcțiile publice, iar femeile să fie subordonate soților lor. Sfânta Scriptură însăși arată astfel că *patriarhatul este un produs al căderii în păcat, și nu o creație deosebită a Dumnezeului lui Israel*.

Apostolii se aflau într-o lume asemănătoare, dominată de bărbați, când au predicat Evanghelia și au întemeiat biserici în tot Imperiul Roman. Am cercetat deja Efeseni 5, dar și în afara acestui pasaj sfatul apostolilor pentru soțiile creștine din biserica secolului I este unanim. Pavel le scrie colosenilor: „Nevestelor, fiți supuse bărbaților voștri ...”⁶² și lui Tit: „Învață ... pe femeile mai tinere ... să fie supuse bărbaților lor.”⁶³ Petru spune același lucru: „Nevestelor, fiți supuse bărbaților voștri ...”⁶⁴ Pentru oricine recunoaște autoritatea Bibliei, aceasta pare la prima vedere cu totul limpede. *Am putea presupune că idealul lui Dumnezeu pentru toate căsniciile constă în faptul că femeia se supune bărbatului, dar în*

continuarea acestui capitol voi respinge această concluzie, arătând că această presupunere greșită are la bază o citire superficială și greșită a acestor texte.

Cum înțelegem cuvintele lui Pavel din Epistola către Coloseni: „Nevestelor, fiți supuse bărbaților voștri, cum se cuvine în Hristos. Bărbaților, iubiți-vă nevestele și nu fiți aspri cu ele.”? Susțin că, pe baza interpretării noastre a acestor versete, nu ajungem la altă concluzie decât în Efeseni 5. Cercetătorii sunt de acord că Epistola către Coloseni și Epistola către Efeseni au fost scrise în aceeași perioadă. Acest lucru se vede și dintr-un fel de metodă „copiere și lipire” în formulări importante care apar în ambele epistole. Versetele dinainte sunt aproape identice în ambele pasaje. Ele folosesc următorii termeni în aceeași ordine: „unii pe alții”, „psalmi”, „cântări de laudă”, „cântări duhovnicești”, „în inima voastră”, „mulțumiți totdeauna lui Dumnezeu Tatăl”, „în Numele”, „Domnului”, „Isus”, „Hristos”. Diferența constă în faptul că pasajul din Epistola către Coloseni, de doar două versete, este o versiune prescurtată a pasajului de treisprezece versete din Epistola către Efeseni. Efeseni 5 dezvoltă formulările concise din Epistola către Coloseni și lămurește astfel sensul lor.

Și ce este cu celelalte două pasaje, Tit 2:3-5 și 1 Petru 3:1? Există motive întemeiate să ne îndoim că Pavel și Petru impun în aceste texte tuturor femeilor din întreaga istorie a omenirii o poruncă generală de a se supune soților lor.⁶⁵ Este vorba de un sfat pastoral pentru oamenii din spațiul mediteranean al secolului I, care respectau regulile casei ale lui Aristotel, și ca atare *nu este motivat de ordinea creației, ci de o preocupare de înțeles de a păstra o reputație bună*. Vreau să explic acest lucru.

Regulile casei

Riscăm să folosim versetele „Femeilor, supuneți-vă” ca texte-dovadă dacă le smulgem din contextul lor. Să privim contextul literar, pasajele mai mari în care găsim aceste versete și altele asemănătoare:

	<i>Soții – soți / Femei – bărbați</i>	<i>Copii – părinți</i>	<i>Sclavi – stăpâni</i>
Efeseni	5:21-33	6:1-4	6:5-9
Coloseni	3:18-19	3:20-21	3:22-4:1
1 Petru	3:1-7	Nu sunt menționați	2:18-25
Tit	2:1-8	Nu sunt menționați	2:9-10
1 Timotei	5:1-16	Nu sunt menționați	6:1-3

Ce ne izbește când analizăm contextul literar? Mai întâi: de fiecare dată când este menționată supunerea unei soții, aceasta face parte dintr-un așa-numit „cod casnic”, în care sunt reglementate relațiile din cadrul casei, alcătuite din soți, soții, copii și sclavi. Potrivit învățăturilor mai vechi ale lui Aristotel, casele trebuiau rânduite, după dreptul roman, sub stăpânirea unui bărbat mai în vârstă. Dacă nu exista un bărbat adult, cea mai în vârstă femeie prelua acest rol. Codul casnic antic urma o ierarhie stabilită în ordine descrescătoare: capul casei, apoi soția, apoi copiii și sclavii. Cu alte cuvinte, Pavel și Petru nu vestesc o înțelepciune independentă de context, care să fie valabilă pentru toate cuplurile căsătorite pentru tot restul istoriei creștine. Ei se adresează unui context foarte precis – punerea în practică a Evangheliei într-o casă obișnuită a Antichității, rânduită după prescripțiile societății romane.

În al doilea rând, în niciunul dintre aceste texte soțului nu i se poruncește să conducă. Femeia este doar îndemnată să se supună. Apostolii porneau de la faptul că conducerea bărbatului era deja practică. Ce voiau să obțină prin poruncile lor era să îndulcească conducerea bărbatului și să ridice

statutul inferior al femeii. Petru și Pavel le învață pe femei să primească supunerea ca pe ceva de bunăvoie, întărit prin Evanghelie, în loc să tolereze doar conducerea bărbatului.

În al treilea rând: în toate aceste pasaje – și acest lucru are cea mai mare importanță pentru argumentația acestui capitol – *supunerea cerută a femeii față de soțul ei este pusă în paralel cu supunerea cerută a sclavilor față de stăpânul lor*. În două locuri, această paralelă este aplicată și ascultării copiilor față de părinții lor, dar paralela cu relația stăpân–sclav este făcută de fiecare dată.

Voi reveni îndată la paralela dintre sclavie și patriarhat, dar mai întâi aș vrea să arăt că Pavel și Petru nu prezintă nici sclavia, nici supunerea femeii în căsnicie ca ideal – ci mai degrabă, așa cum ar trebui să facă toți conducătorii duhovnicești buni, ajută bisericile cu care lucrează *să scoată ce e mai bun din situații care uneori sunt orice altceva decât ideale*. Dumnezeu face ceva asemănător în Geneza 16, când roaba Agar fuge de stăpâna ei, Sara, care o maltratase. După ce o salvează și o întărește pe Agar, Dumnezeu spune: „Întoarce-te la stăpâna ta și supune-te sub mâna ei.”⁶⁶ Cine dintre noi ar trage de aici concluzia că porunca lui Dumnezeu pentru ea era expresia celei mai înalte și mai bune hotărâri a Lui pentru ea? Nu, sfatul Lui părintesc o ajută să scoată ce e mai bun dintr-o situație care este orice altceva decât ideală. Se vede că pentru ea și copilul ei este mai bine să se supună Sarei decât să fugă în pustie.

Și astăzi este uneori mai bine să scoatem ce e mai bun dintr-o situație neideală în care ne aflăm. Tatăl meu, abia căsătorit, a fost de exemplu încorporat pentru doi ani de serviciu militar în armata sud-africană. Cu un copil nou-născut și o soție tânără acasă, știa că aceasta era orice altceva decât ideal, dar nu avea de ales. Putea doar să scoată ce era mai bun dintr-o situație rea. Alternativa era închisoarea. Uneori, un pastor își sfătuiește biserica să participe la alegeri democratice, deși democrația nu apare în Biblie și de aceea nu este neapărat idealul veșnic al lui Dumnezeu pentru societatea omenească. O predică împotriva ei ar provoca reacții potrivnice inutile. Același lucru este valabil pentru rânduiala casei a lui Aristotel în secolul I.⁶⁷

Grija pentru reputația bună

În afară de faptul că îi ajută să scoată ce e mai bun dintr-o situație neideală – de ce le sfătuiesc Petru și Pavel pe femei și pe sclavi să se supună de bunăvoie soților, respectiv stăpânilor lor, care, la rândul lor, sunt îndrumați să se poarte cu bunătate și respect față de soțiile, respectiv sclavii lor? În cele mai multe texte găsim un răspuns convingător: Pavel și Petru sunt preocupați să păstreze credibilitatea și atracția evanghelistică a bisericilor tinere în ochii unei lumi care le privea, o lume în care ascultarea femeilor și a sclavilor față de *paterfamilias* era pur și simplu drept roman.

Iată dovezi în acest sens în texte:

- Chiar înainte să se adreseze sclavilor și soțiilor, Petru îndeamnă la supunere față de împărat și adaugă: „Căci voia lui Dumnezeu este ca *prin faptele voastre bune să închideți gura vorbelor neștiutoare ale oamenilor fără minte*.”⁶⁸
- Femeilor, Petru le spune: „Fiți supuse bărbaților voștri, pentru ca, dacă unii dintre ei nu cred Cuvântul, să fie câștigați fără cuvânt prin purtarea nevestelor lor.”⁶⁹
- Femeilor din Creta, Pavel le spune: „Fiți supuse bărbaților voștri, pentru ca nimeni să nu vorbească de rău Cuvântul lui Dumnezeu.”⁷⁰
- Sclavilor din Creta, Pavel le spune: „Fiți supuși stăpânilor voștri, pentru ca în toate privințele să faceți cinste învățăturii lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru.”⁷¹

- Sclavilor din Efes, Pavel le spune: „Toți cei ce sunt sub jugul sclaviei să-și socotească stăpânii vrednici de toată cinstea, pentru ca Numele lui Dumnezeu și învățătura noastră să nu fie vorbite de rău.”⁷²
- Cu privire la toate îndrumările pe care le transmite bisericii din Efes prin Timotei, Pavel scrie: „Dă oamenilor aceste îndrumări, ca să fie fără vină. ... Nu dați protivnicului niciun prilej de vorbire de rău.”⁷³

Ce se întâmplă aici? Mai ales Epistola întâi a lui Petru, dar și Epistola către Tit și Epistola întâi către Timotei sunt scrisori către biserici mici, adesea persecutate, care se luptă cu suferința. Strategia lui Satan este să atragă o atenție negativă asupra acestor biserici. Epistola către Efeseni este un document „intern”, care se adresează exclusiv creștinilor, fără a ține seama de cei din afară (de aceea nu sunt menționate probleme legate de reputație). În aceste trei epistole, în schimb, motivația este abordarea unei probleme specifice situației, și anume felul în care biserica îi apare celor din afară. Cynthia Westfall spune în această privință:

Era o cultură preocupată de onoare, în care rolurile de gen jucau un rol important. Dacă o femeie se purta ca „stăpânul” soțului ei, dominându-l, acest lucru era privit ca o provocare distructivă la adresa întregii ierarhii a Imperiului Roman și a sistemului patronajului. Încălcările unor astfel de convenții erau luate în serios și puteau distruge reputația bisericilor. Purtarea femeilor oferea un prilej binevenit pentru atacuri polemice împotriva Bisericii timpurii și a altor grupări religioase.⁷⁴

Într-o lume în care sclavii și soțiile erau obligați prin lege să se supună lui *paterfamilias*, aceste soții și acești sclavi erau chemați să meargă dincolo de măsura obișnuită și să-și supună de bunăvoie viața soților, respectiv stăpânilor lor. Din fericire, apostolii îi dăduseră lui *paterfamilias*, dacă era creștin, îndrumări potrivite despre felul în care trebuia să se îngrijească sincer de membrii casei sale.

Ca să spunem lucrurilor pe nume: când Petru și Pavel le-au spus femeilor că trebuie să se supună soților lor, ei nu au fixat prin aceasta o ierarhie de gen în toate căsniciile ca un fel de ideal creștin. Ci mai degrabă s-au adaptat unei situații neideale. Petru nu se adresează, în primul rând al epistolei sale, unor credincioși care trăiesc într-o societate viitoare, desăvârșită, ci „străinilor împrăștiați” prin toate provinciile – noi suntem străini care fac tot ce pot ca să se adapteze, chiar dacă ne trăim adevărata cetățenie în Împărăția lui Dumnezeu. Dacă ținem seama de normele antice ale casei, aceste pasaje trebuie înțelese în sensul că biserica este îndemnată să depășească normele culturale fără să se răzvrătească deschis împotriva lor. Petru și Pavel trebuiau să lucreze înăuntrul unor rânduieli imperfecte, căci funcționarii romani căutau orice pretext ca să-i arunce pe creștini în închisoare. Orice provocare ar fi atras după sine pentru aceste biserici mici anchete și persecuție. Este demn de remarcat că, după scrierea Epistolei întâi a lui Petru, a Epistolei către Tit și a Epistolei întâi către Timotei, au mai trecut doar câțiva ani până când autorii lor, Petru și Pavel, au fost executați pentru tulburarea ordinii romane.

„Sclavilor, supuneți-vă ... Tot așa, femeilor, supuneți-vă”

Tit este îndemnat să le învețe pe femei să se supună soților lor (2:3-5), iar puțin după aceea i se spune și că sclavii trebuie să se supună stăpânilor lor (2:9).

Petru inversează ordinea lui Pavel: mai întâi vorbește despre relațiile dintre sclavi și stăpâni, apoi despre cele dintre soții și soți. În 1 Petru 2:18, sclavii sunt îndemnați să se supună stăpânilor lor cu toată cinstea – și anume nu numai celor buni și blânzi, ci și celor nedrepti; apoi citim în 3:1 că femeile

trebuie, în același fel, să se supună soților lor. Prin alegerea cuvintelor, Petru întărește legătura dintre aceste îndrumări: „Sclavilor ... supuneți-vă ... Femeilor, în același fel, supuneți-vă ...!”

Să ajungem acum la argumentul central al acestui capitol: *Îndrumarea ca soțiile să se supună este interpretată de complementariști ca atemporală și universal valabilă. Îndrumarea paralelă ca sclavii să se supună o înțelegem însă noi, oamenii moderni, care am lăsat sclavia în urmă, ca fiind legată de situație.*

Pentru că istoria se repetă atunci când nimeni nu învață din ea, voi explica ceva mai pe larg această constatare.

Rezistența creștină față de desființarea sclaviei

Aboliționiștii creștini, mânați de conștiința dreptății lui Dumnezeu, au învins mai întâi, în 1833, sclavia ca instituție în Regatul Unit, apoi eliberarea sclavilor s-a extins cu timpul și în alte țări. Oameni ca William Wilberforce, John Wesley, John Newton, Charles Finney, surorile Grimké, Harriet Stowe, Olaudah Equiano și Frederick Douglass au adus în cele din urmă instituția sclaviei la un sfârșit triumfal și durabil. Toți creștinii moderni povestesc cu plăcere despre acești eroi ai schimbării sociale.

Mai puțin cunoscut este – și poate îl uităm intenționat, pentru că astăzi este o rușine pentru creștini – faptul că în SUA cei mai mari adversari ai desființării sclaviei au fost creștinii din sudul țării. De fapt, cea mai mare denominațiune de astăzi din SUA, bapțiștii din Sud, s-a despărțit în 1845 de bapțiștii din Nord tocmai din cauza acestei probleme.

Până în secolul al XVIII-lea, cei mai mulți creștini credeau că sclavia este biblică; prin aceasta înțelegeau că ea este *aprobată de Dumnezeu*. Teologi fideli Bibliei din America, precum Robert Dabney și J. H. Thornwell, au dezvoltat argumente biblice convingătoare pentru menținerea sclaviei. Charles Hodge, cel mai mare teolog reformat al vremii sale, a scris un eseu intitulat *The Bible Argument on Slavery* [Argumentul biblic cu privire la sclavie], în care a argumentat astfel:⁷⁵

- *Dumnezeu a instituit sclavia*. Condamnându-l pe Ham, fiul lui Noe, să fie sclav,⁷⁶ Dumnezeu însuși a instituit sclavia.
- *Dumnezeu a aprobat sclavia*. Chiar și Avraam, David și Iov au avut sclavi.
- *Legea lui Moise susținea sclavia*. De exemplu, porunca a patra și a zecea dintre cele Zece Porunci presupun că poporul lui Dumnezeu are sclavi. Pe lângă aceasta, Legea lui Moise permitea ca evreii săraci și prizonierii de război să fie făcuți sclavi.⁷⁷
- *Isus nu S-a pronunțat niciodată împotriva sclaviei*. Ce n-a condamnat, trebuie să fi aprobat.
- *Apostolii le-au poruncit sclavilor să se supună stăpânilor lor*. Ei au reglementat sclavia fără să o condamne.
- *Apostolii au folosit sclavia ca să illustreze un aspect pozitiv al Evangheliei* – noi, „robii lui Hristos”, trebuie să-I dăm ascultare deplină Domnului căruia îi aparținem.

Câțiva teologi au încercat să schimbe părerea acestei majorități a teologilor, dar au eșuat. De exemplu, într-o dezbatere de patru zile din anul 1845, aboliționistul Jonathan Blanchard a cercetat „principiile generale ale Bibliei” și „întregul cuprins al Sfintei Scripturi”. Pentru el era evident că „principiile Bibliei sunt dreptatea și neprihănirea”. El susținea că aproape orice se poate dovedi cu citate din Biblie și că se poate ajunge astfel la concluzii care contrazic adevărurile superioare ale Sfintei Scripturi.

Din păcate, creștinii din Sud care credeau în Biblie erau atât de convinși că Dumnezeu aprobă sclavia, încât erau gata să pună mâna pe arme într-un război civil care a costat peste o jumătate de milion de vieți omenesti, ca să-și apere dreptul de a păstra sclavia! Războiul civil n-a însemnat, ce-i drept, sfârșitul rasismului în sudul american, dar i-a umilit atât de mult pe creștinii care odinioară avuseseră sclavi, încât până la urmă au trebuit să recunoască faptul că sclavia era greșită. Schimbarea culturală de neoprit – mânată de simțul dreptății – i-a făcut să se întoarcă din nou la Sfânta Scriptură, unde au recunoscut încet, dar sigur, rătăcirea faptelor lor. Astăzi, practic toți teologii cred că Biblia, înțeleasă corect, nu susține sclavia, în ciuda numeroaselor argumente „biblice” de odinioară, și că această practică este păcătoasă.

Sclavia și patriarhatul comparate

Să cercetăm acum paralelele dintre sclavie și patriarhat, adică presupunerea dintotdeauna obișnuită în civilizație că bărbații trebuie să conducă. Să vedem cât de ușor se poate dezvolta un lanț de argumente asemănător, dacă interpretăm Sfânta Scriptură în mod complementarist:⁷⁸

- *Dumnezeu a instituit autoritatea masculină.* În grădina Edenului, înainte de căderea în păcat, Dumnezeu l-a făcut pe Adam capul Evei.
- *Dumnezeu a aprobat autoritatea masculină.* Patriarhii, nu matriarhele, au condus poporul lui Dumnezeu. Împărații, nu împărătesele, domină istoria lui Israel.
- *Legea lui Moise susținea autoritatea masculină.* Porunca a zecea spune că nu trebuie să poftim nevasta, măgarul sau alte bunuri ale aproapelui nostru. Iar preoții trebuie să fie bărbați, nu femei.
- *Isus nu s-a pronunțat niciodată împotriva autorității soțului.* Ce n-a condamnat, trebuie să fi aprobat.
- *Apostolii le-au poruncit femeilor să se supună soților lor.* Ei au reglementat patriarhatul fără să-l condamne.
- *Apostolii au folosit autoritatea soțului ca să înfățișeze un aspect pozitiv al Evangheliei,* în care soțul trebuia să-L reprezinte pe Hristos, Domnul, iar soția trebuia să se supună soțului ei ca lui Hristos Însuși.

Vedeți paralelele izbitoare și care te trezesc la realitate dintre încercările de a întemeia pe Biblie sclavia și patriarhatul? Chiar și cea mai mare biserică din lume recunoaște între timp paralela dintre textele „Nevestelor, fiți supuse” și „Robilor, fiți supuși”: în 1988, papa Ioan Paul al II-lea a susținut clar și răspicat părerea că folosirea scrierilor lui Pavel din Efeseni 6 pentru justificarea sclaviei nu este diferită de folosirea lui Efeseni 5 pentru justificarea supunerii femeii în căsnicie.⁷⁹

Mere și pere?

Cum reacționează teologii complementaristi la această asemănare? George Knight spune că textele „Nevestelor, fiți supuse” și „Robilor, fiți supuși” sunt foarte diferite – „mere și pere”. De ce? Voi cita un articol⁸⁰ al unui teolog complementarist de frunte, Sam Storms, care dă șase motive pentru care, după părerea lui, putem condamna sclavia și, în același timp, susține supunerea femeilor. Îl voi cita punct cu punct, voi pune cuvintele lui în cursiv și între ghilimele și apoi voi răspunde fiecărui argument în parte:

În primul rând: „*Scriptura este cunoscută pentru faptul că reglementează relații nedorite fără să le aprobe ca idealuri permanente (vezi Matei 19:8; 1 Corinteni 6:1-8). Prin îndrumările sale pentru relația dintre sclavi și stăpâni, Pavel nu spune că sclavia este o instituție bună.*”

Așadar, Storms înțelege foarte bine că Dumnezeu este gata să Se adapteze structurilor sociale. Bine! Dar tocmai acesta este argumentul care trebuie adus pentru supunerea unei soții față de un *paterfamilias*, prescrisă de cultura lumii greco-romane – Biblia o reglementează fără să o aprobe.

În al doilea rând: *„Instituția sclaviei nu își are temeiul în creație, ci este mai degrabă o deformare rezultată din căderea în păcat. Căsnicia și întâietatea bărbatului, în schimb, fac parte din ordinea creată inițial, care exista înainte de căderea în păcat.”*

Aici Storms înțelege greșit Geneza 2 și 3 și ridică la rang de ideal ceva ce, potrivit Genezei 3:16, este o urmare directă a căderii în păcat, și nu a creației.

În al treilea rând: *„În mai multe locuri sunt semănate semințele pentru desființarea sclaviei. Vezi Filimon 16, Efeseni 6:9. Totuși nimic din Noul Testament nu arată că același lucru era prevăzut pentru relația dintre soț și soție.”*

Nu este adevărat. Galateni 3:28, 1 Corinteni 7 și o interpretare corectă a lui Efeseni 5, mai ales a învățăturii sale despre supunerea reciprocă, sunt cu adevărat „semințe pentru desființarea” dominației masculine în căsnicie.

În al patrulea rând: *„Dacă argumentul sclaviei este folosit pentru a declara nevalabilă supunerea femeii față de soțul ei, n-ar declara oare nevalabilă și supunerea unui copil față de părinții săi? Observați cum tratează Pavel în Efeseni 5-6 relațiile dintre soț și soție, dintre părinți și copii și dintre sclavi și stăpâni.”*

Storms folosește cuvântul greșit: copiii trebuie „să asculte”, în timp ce soțiile și sclavii trebuie „să se supună”. Aceasta le leagă pe soții și pe sclavi într-un mod unic. Storms pare să presupună și că părinții și copiii din acea cultură ar citi versetele despre părinți și copii exact așa cum le citim noi astăzi în Occident. Dar cine dintre noi ar insista ca copiii noștri să asculte de părinții lor până adânc în viața de adult? Un cititor din secolul I ar fi înțeles Efeseni 6 în sensul că Pavel le poruncește chiar și copiilor adulți să asculte de părinții lor, nu doar să-i cinstească.⁸¹

Dar chiar dacă relația părinte–copil ar fi fost atunci la fel ca astăzi (ceea ce nu era), *o ierarhie de gen în căsnicie se deosebește mult de ierarhia dintre generații în relația părinte-copil*. Faptul că micii noștri copii știu puțin despre viață și despre înțelepciunea vieții îi pune într-o poziție în care dependența și ascultarea sunt cel mai bun lucru pentru ei și de aceea sunt respectate chiar și în culturile egalitare. Același lucru nu este valabil pentru o căsnicie dintre doi adulți educați. Scopul creșterii copiilor este să-i ducem dincolo de dependență și ascultare, pentru ca în cele din urmă să poată fi ei înșiși capi ai propriei familii și să devină astfel egalii noștri (cum dă de înțeles Pavel în Efeseni 5:31). Ar fi deci greșit să încercăm să facem valabilă conducerea părinților asupra unui copil pentru toată viața lui. De ce să fim atunci atât de siguri că este corect să facem asta cu soțul sau soția noastră?

În al cincilea rând: *„În îndrumările lui Pavel pentru sclavi nu este menționată nicio poruncă morală permanentă, respectiv niciun principiu moral absolut cu privire la sclavie.”*

Aici Storms repetă punctul unu. Dar uitați-vă la cuvintele din 1 Petru 2-3: „Robilor, fiți supuși stăpânilor voștri ... Tot așa, și voi, nevestelor, fiți supuse bărbatilor voștri.” Pe ce temei este Storms sigur că prima nu este o poruncă morală permanentă, în timp ce a doua este? Punctul lui de vedere este inconsecvent.

În al șaselea rând: *„Pavel prevede în mod expres posibilitatea ca un sclav să-și dobândească libertatea și o încurajează (1 Corinteni 7:21). Cu privire la soții și la supunerea lor față de soții lor, nu spune nimic*

asemănător.”

Aceasta se datorează faptului că, spre deosebire de sclavie, căsnicia este, după planul lui Dumnezeu, o unire într-„un singur trup”.⁸² Eliberarea din sclavie era de dorit, pentru că ea reprezintă răscumpărarea instituției muncii, rânduite de Dumnezeu. În mod asemănător, eliberarea de patriarhat este răscumpărarea instituției căsniciei, rânduite de Dumnezeu. Scopul lui Pavel, când a scris Efeseni 5, este să ajungă în acea cultură la o căsnicie cât mai egală posibil, fără să trimită un mesaj de revoluție împotriva regulilor lui Aristotel.

Toate acestea înseamnă că, spre deosebire de afirmațiile lui George Knight și Sam Storms, sclavia și patriarhatul sunt *foarte* asemănătoare – nicidecum ca merele și perele, ci *fructe stricate ale aceluiași pom căzut*. Sclavia este, în principiu, foarte asemănătoare cu ideea conducerii bărbatului asupra soției sale. Fie binevoitoare, fie brutale în forma lor, ambele practici sunt rezultatul unei lumi căzute. Nu are sens să condamni pe de o parte chiar și sclavia „binevoitoare” – așa cum fac astăzi toți creștinii –, în timp ce în același timp ești un bastion al patriarhatului „binevoitor”.

Dacă un efect pe termen lung al Evangheliei asupra societății este acela de a înlătura sclavia, atunci, dintr-o singură lovitură, ea doboară și patriarhatul. Din acest motiv, Clarice Martin pune, într-un articol remarcabil despre interpretarea Bibliei printre afro-americani, o întrebare lămuritoare: „Cum pot predicatorii și teologii bărbați de culoare să aplice o hermeneutică liberală când predică și scriu despre sclavi, dar o hermeneutică literală când este vorba de femei?”⁸³

Lecții din nedreptăți trecute

Negând asemănările dintre sclavie și patriarhat, teologii complementariști repetă greșeala anti-aboliționistilor creștini din sudul american și pun din nou bisericile care se încred în ascuțimea lor teologică într-o situație jenantă pentru Biserica lui Isus, prelungind astfel disprețuirea unora dintre propriii lor membri.

Ceea ce face toate acestea și mai tragice este faptul că cei mai influenți apărători ai dominației masculine din toată lumea sunt *baptiștii din Sud*, o comunitate de credință din care face parte una din patru biserici americane. Ei continuă să-și răspândească ideile în toată lumea prin teologii și mijloacele lor media de frunte. Avertismentul lui Georg Hegel pare să se adevărească: „Singurul lucru pe care îl învățăm din istorie este că nu învățăm nimic din istorie.”

Ce ar trebui deci să învețe Biserica de astăzi din greșelile anti-aboliționistilor creștini? În primul rând: este posibil să ajungi la o convingere prin lucrări „științifice” ample, care cuprind texte din toată Biblia – cum se întâmplă cu denominațiuni întregi și cu școli teologice întregi – și totuși să fii în rătăcire.

În al doilea rând: este posibil ca o cultură să se dezvolte într-o direcție pozitivă, care este de fapt rezultatul unor principii creștine care au prins rădăcini în acea cultură de-a lungul mileniilor. De exemplu, „Magna Carta pentru omenire” a lui Pavel din Galateni 3:28 este prima dată în istorie când cineva a formulat atât de pătrunzător ideea egalității și sfârșitul ierarhiilor sociale. Cât de mult datorăm de fapt acestui verset pentru desființarea sclaviei și a dominației masculine în societate? În loc să respingă sau chiar să atace influența Evangheliei în societate, Biserica ar trebui să o revendice pentru sine și să o sărbătorească.

În al treilea rând: este posibil ca descoperirile și progresele din societate să pună sub semnul întrebării o interpretare de mult existentă a Sfintei Scripturi. Când cei mai mulți oameni credeau că lumea este plată sau că Pământul este centrul universului, Biserica avea versete biblice ca să o susțină. Când

descoperirile științifice au infirmat aceasta, ni s-a dat posibilitatea să citim Biblia într-un fel nou și să vedem ce a stat dintotdeauna scris în ea. Când revoluția industrială și primele valuri ale mișcării de mai târziu pentru drepturile femeilor au cuprins Occidentul, femeile au primit pentru prima dată șansa de a-și dovedi inteligența și capacitatea comparabile cu ale bărbaților. În loc să vedem aceasta ca pe o amenințare, este pentru noi mai degrabă o ocazie de a privi din nou Sfânta Scriptură însăși, cu întrebarea: Ce am trecut cu vederea în tot acest timp?

În al patrulea rând: trebuie evitate greșelile frecvente de interpretare. Pentru interpretarea unor părți ale Bibliei trebuie să apelăm la Biblia întreagă. Este mult prea ușor să aduni „texte-dovadă” care, la rândul lor, sunt interpretate greșit. Nu trebuie să uităm că, deși cărțile Bibliei au fost scrise *pentru* noi, ele nu sunt totuși adresate *nouă*. *Trebuie* să ne familiarizăm cu contextul istoric în care a fost scris textul *înainte* de a desprinde mesajul atemporal pe care îl putem aplica apoi timpului și contextului nostru.

În al cincilea rând: interesul propriu și *gândirea de grup* ne pot face să citim Biblia cu mari prejudecăți. (Mai multe informații despre această temă găsiți în Anexa 6.) De regulă, oamenii (și creștinii) se împotrivesc la tot ce le amenință poziția sau privilegiile. Ar fi trebuit ca teologii care aveau sclavi să aibă vocea cea mai puternică în dezbaterile teologice din secolul al XIX-lea? Pot oamenii care și-ar pierde slujba și reputația de pastori, conducători sau profesori în biserici, lucrări și instituții de învățământ superior complementariste să fie astăzi vocile dominante în această problemă?

În al șaselea rând: este nevoie de întreaga Biserică pentru a interpreta Biblia. Nu este niciodată înțelept să ignori sau să disprețuiești părți ale Bisericii care văd lucrurile altfel decât noi. A-i numi pe oameni care iubesc sincer Sfânta Scriptură „adaptați la cultură” sau „liberali” poate fi o formă de a ne face surzi la glasul lui Dumnezeu. Oamenii cărora le reproșăm „o concepție joasă” despre Sfânta Scriptură pot avea o înțelegere mult mai bună decât noi a unor părți ale ei.

În sfârșit, pentru credibilitatea Bisericii în societate este deosebit de dăunător să se agațe de practici sociale greșite, deși restul societății a renunțat la ele. După părerea mea, este pentru Biserică la fel de autodistructiv să rămână în continuare un bastion al patriarhatului, cum ar fi să folosească în continuare Biblia ca să justifice sclavia. În secolele în care cultura și Biserica erau mai mult sau mai puțin de acord că sclavia este acceptabilă, iar Biserica lăuda chiar forma ei cea mai blândă, alăturarea la aceasta nu a dăunat prea mult reputației Bisericii. Dar imaginați-vă cum ar fi primit faptul că o familie creștină modernă din Occident ar hotărî „să asculte de Dumnezeu” ținând doi sclavi care au fost de acord cu această practică din motive biblice?

Tot așa a fost cât timp Biserica a fost de acord cu convingerea culturală formulată de Jean-Jacques Rousseau: „Bărbatul trebuie să fie puternic și activ; femeia trebuie să fie slabă și pasivă; unul trebuie să aibă și puterea, și voința; este de ajuns ca cealaltă să opună puțină rezistență”⁸⁴. Pe atunci, alăturarea la patriarhat nu era prea dăunătoare pentru reputația Bisericii. Dar acum, când chiar și un serial de televiziune premiat precum *The Handmaid's Tale* se bazează pe „grozăvia” supunerii femeii, noi, ca Biserică, nu suntem prea departe de acea familie modernă imaginară cu sclavi, atunci când le învățăm pe fetele noastre să se supună autorității unilaterale a soțului lor și le interzicem femeilor cu daruri de învățătură și conducere să învețe pe alții și să conducă.⁸⁵

Dacă noi, creștinii, extindem egalitatea femeilor dincolo de mediul casnic, la biserică și la societate, nu doar ne vom face căsniciile mai armonioase, ci vom întări și credibilitatea Evangheliei noastre în cultura noastră. Ceea ce au uitat concetățenii noștri – dar le putem aminti – este că actuala prețuire a femeii în

cultura noastră își are rădăcinile istorice în influența care a lucrat încet a propriei noastre Evanghelii, care dă demnitate, și în cunoașterea caracterului plin de iubire și drept al lui Dumnezeu. La urma urmei, de multă vreme Dumnezeu nu cunoaște restricții complementariste și le-a dat putere femeilor să-și dezvolte pe deplin darurile – inclusiv posibilitatea de a-i conduce și de a-i învăța cu putere pe bărbați.

Note

1. Richard Hays, *First Corinthians*, p. 116
2. Chiar dacă într-o căsnicie sunt valabile autoritatea și supunerea, aceasta nu înseamnă că femeia nu poate avea, într-un alt domeniu, autoritate asupra soțului ei. Debora, de exemplu, soția lui Lapidot, poate că primea acasă porunci de la soțul ei, în cultura patriarhală în care trăia; totuși ea a fost o conducătoare de succes în țara ei. Chiar și soțul ei trebuia să primească acolo porunci de la ea. Lucrul acesta poate părea complicat, dar nu este contradictoriu, căci în Biblie nu există niciun loc în care supunerea unei femei în căsnicie să fie adusă ca motiv pentru care ea nu are voie să preia un rol de conducere în biserică și în societate.
3. Ca mic exemplu, am întâlnit poziții în sensul complementarismului într-un singur punct la N. T. Wright din Europa de Vest, la Hayk Hovhannisyan din Europa de Est și, odinioară, și la Michael Bird din Australia. Celor adânc implicați în „războaiele” dintre egalitarism și complementarism din SUA, această posibilitate poate nu le este accesibilă. N. T. Wright explică: „O parte a problemei, mai ales în Statele Unite, este că culturile devin atât de polarizate, încât mulți oameni, când bifează o căsuță, presupun că trebuie să bifeze o duzină de alte căsuțe de pe aceeași parte – fără să-și dea seama că partea însăși este extrem de arbitrară și legată de o cultură.” Când ni se spune ceva destul de des, suntem înclinați să-l credem. Dacă arăt spre două stele de pe cerul nopții și spun: „Aceste două stele sunt legate între ele. Ele formează o constelație numită «Indicatoarele»”, ascultătorul meu își închipuie un fir nevăzut care leagă aceste stele. De fiecare dată când se uită la cer, îi va sări în ochi faptul că „țin împreună”. În realitate sunt stele separate, aflate la milioane de ani-lumină una de alta. Numai dintr-un anumit unghi din galaxia noastră par să fie aproape una de alta. La fel este cu calitatea de cap a bărbatului și cu slujba de prezbiter – sunt stele separate. În intenția lui Dumnezeu ele nu sunt neapărat legate între ele, iar în Sfânta Scriptură cu siguranță nu.
4. Beth Allison Barr, în *The Making of Biblical Womanhood* (cap. 6), citează *Happily Ever After*.
5. Totuși teologi complementariști renumiți afirmă în mod greșit tocmai aceasta! Andreas Köstenberger, de exemplu, scrie în *God, Marriage, and Family* (p. 250): „Isus a confirmat planul inițial al lui Dumnezeu, Creatorul, pentru căsnicie, citând atât Geneza 1:27, cât și 2:24 (Matei 19:4-6 și pasajele paralele). Prin aceasta, Domnul nostru a confirmat hotărât și apăsând planul inițial al lui Dumnezeu pentru căsnicie, cu bărbatul drept cap și cu femeia drept parteneră care se supune și îl sprijină.”
6. Wayne Grudem, *Evangelical Feminism*, cap. 1
7. John Piper, *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*, cap. 1
8. Ed și Gaye Wheat, *Intended for Pleasure*, ediția a 4-a, p. 30–31
9. Kevin Leman, *Sheet Music*, p. 54.
10. Tim și Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, cap. 2
11. Tim și Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, cap. 6
12. Tim și Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, anexă
13. Timothy Keller, The Timothy Keller Sermon Archive, 2012–2013
14. De ascultat: www.bit.ly/2ZPRZGH
15. John Piper formulează argumentul astfel: „În relația dintre bărbați și femei în biserică, bărbații trebuie să preia conducerea, în mod analog cu felul în care un soț preia conducerea acasă (Efeseni 5:22-33).” În mod interesant, una dintre cele mai mari biserici de pe continentul meu le permite femeilor să predice și să conducă biserica. Din cauza accentului pe care îl pune pe supunerea soției, s-a dezvoltat însă acolo o cultură ciudată: aceste predicatori și pastorițe refuză să se căsătorească, pentru că membrii bisericii le iau rolul de conducere mai puțin în serios din momentul în care se căsătoresc.
16. De ascultat: www.bit.ly/2ZPRZGH
17. Geneza 3:16
18. Elaine Storkey, *Scars across humanity: Understanding and Overcoming Violence Against Women*, p. 210

19. Ideile se răspândesc dincolo de granițele bisericilor. De aceea trebuie să ne punem și întrebarea ce efecte au concepțiile creștine asupra culturii în general. Dacă o biserică învață că supunerea femeii față de bărbat este idealul lui Dumnezeu, aceasta nu contribuie la prevenirea violenței bazate pe gen. Dacă însă biserica subliniază că idealul lui Dumnezeu pentru căsnicie se întemeiază pe reciprocitate, aceasta contribuie cu siguranță la limitarea violenței domestice.
20. Vezi www.ab.co/3bHZF05 și www.bit.ly/3GNbrVt
21. www.bit.ly/3nVy1CK
22. Eggerichs, *Love & Respect*, p. 221. El a făcut această afirmație fără să se refere la studii sau la alte dovezi externe.
23. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, cap. 2. Un studiu al Institutului Gottman ajunge la același rezultat. John Gottman scrie în cartea sa „Die sieben Prinzipien für eine glückliche Ehe” (Cele șapte principii pentru o căsnicie fericită) că „din punct de vedere statistic, probabilitatea ca o căsnicie să eșueze este de 81 % atunci când un bărbat nu este dispus să împartă puterea cu partenera lui”.
24. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, cap. 2.
25. Sheila Gregoire, *The Great Sex Rescue*, cap. 2.
26. Într-un interviu de podcast, Alan Frow apără modelul „arbitrului final” [*tiebreaking*], argumentând că el, ca pastor, când consiliază căsnicii egalitare, constată că „există multe tensiuni, pentru că nu știu cine va lua decizia”. De ascultat aici: www.bit.ly/2ZPRZGH. Dar este acest lucru adevărat în general? Dacă pornesc de la experiența mea în căsnicie și de la cuplurile pe care le-am consiliat, atunci ideea femeii că autoritatea soțului ei intră în joc când nu pot cădea de acord duce de fapt la tensiuni enorme în căsnicie. Numeroși consilieri creștini subliniază că nu introducerea unei instanțe de decizie în persoana soțului, ci renunțarea la ea ajută cel mai mult la gestionarea tensiunilor din căsniciile creștine pline de conflicte. Mai degrabă cuplul trebuie să învețe să se asculte cu adevărat unul pe altul, să se iubească și să-și lase deoparte planurile proprii în favoarea celuilalt. Am auzit destule povești despre femei care încearcă cu disperare să se supună puterii de decizie finale a soțului lor, dar care totuși suferă din cauza ei. Când îmi închipui rolurile inversate și mă pun în locul unei soții care susține cu pasiune o părere într-o anumită chestiune, în timp ce soțul ei susține la fel de pasionat o altă părere și ia în cele din urmă decizia, îmi dau seama că ideea puterii de decizie finale l-ar putea sili pe bărbat să nesocotească cuvintele lui Isus: „Tot ce [nu] voiți să vă facă vouă oamenii, [nu] le faceți nici voi lor.”
27. Matei 24:10; Luca 12:1; 1 Corinteni 7:5; 11:33
28. Un alt argument al complementariștilor sună așa: dacă supunerea reciprocă (din Efeseni 5:21) trebuie să fie valabilă pentru toate cele trei perechi de relații (soț-soție, părinți-copii, stăpâni-sclavi), atunci Pavel nu poate nicidecum submina ideea de conducere și supunere în căsnicie, deoarece a doua și a treia pereche de relații sunt prin natura lor ierarhice. Eu înțeleg însă Efeseni 5:21 altfel: nu este vorba de un verset-cadru pentru toate cele trei perechi, ci doar de un verset de trecere spre noua secțiune a epistolei lui Pavel, pe care el o aplică în mod special relațiilor conjugale. Aceasta este o abordare mult mai bună decât cea a complementariștilor ca Schreiner și Knight, care acceptă, ce-i drept, ideea supunerii reciproce atât pentru soți, cât și pentru soții, dar o reformulează în mod ciudat ca „femeia se supune rolului ei de soție docilă, în timp ce bărbatul se supune rolului său de conducător care se jertfește”. Pavel însă nu le cere, în mod limpede, să se supună rolurilor lor, ci unii altora.
29. Romani 13:1
30. „Deoarece *hypotassō* conține ideea de a avea o poziție mai joasă decât altcineva, cuvântul se potrivește atât pentru supunerea față de autorități, cât și pentru supunerea în relațiile personale dintre egali. În primul caz există o ordine obiectivă de rang într-o ierarhie: creștinii sunt, de exemplu, sub autoritatea guvernului civil și trebuie de aceea să se supună acestei autorități. În al doilea caz, ordinea de rang este subiectivă: credincioșii trebuie să se pună ei înșiși sub alții, ca și cum ar sta într-o ierarhie; adică trebuie să-i trateze pe alții ca și cum ar fi mai importanți decât ei înșiși; aceasta este esența smereniei creștine (Romani 12:10; Filipeni 2:3).” (Andrew Bartlett, *Men and Women in Christ*, p. 36)
31. Cynthia Westfall scrie în *Paul and Gender* (cap. 1): „Efeseni 5:18-23 formează în greacă o singură frază, iar îndrumările pentru soții din versetul 22 depind gramatical – prin omiterea verbului «a se supune» în versetul 22 – de supunerea reciprocă din versetul 21.”
32. Pavel pare să ocrotească acest sens al lui „a se supune” în epistola sa, alegând în versetele următoare un alt cuvânt – „a asculta” – pentru relația părinte-copil și stăpân-sclav.
33. Tit 2:4
34. Există chiar o explicație neurologică pentru faptul că soții tind să fie mai egoiști decât soțiile – vezi www.on.today.com/3CKRIsD
35. *Men and Women in Christ*, p. 64
36. Duvall și Hays, *Grasping God’s Word*, cap. 13.
37. Aristotel, *Politica*, 1255b.

38. Pornesc și de la ideea că „sclavii nu aveau voie, din punct de vedere legal, să se căsătorească, nici în mediul grecesc, nici în cel roman. Observațiile lui Pavel despre purtarea soțiilor și a soților din Efeseni 5 li se adresează deci în primul rând oamenilor liberi, mai ales stratului social care conducea gospodăria cu sclavi.” (Andrew Bartlett, *Men and Women in Christ*, p. 66)
39. David Scholer, *Journal of the Evangelical Theological Society* vol. 30, decembrie 1987, p. 416. www.bit.ly/3bDKpI9
40. Aristotel, *Politica*, 1259a.
41. Celsus a fost un critic păgân care a trăit în secolul al doilea. Acest citat provine de la Ross Shepherd Kraemer, din *Her Share of the Blessings* (p. 128).
42. Vezi John Piper, *This Momentary Marriage*, cap. 6–8
43. Grudem folosește termenul „paterfamilias” o singură dată, și anume în nota de subsol 102 din capitolul 7. Acolo un alt autor subliniază importanța celui mai în vârstă membru al gospodăriei.
44. Ioan Paul al II-lea, *Mulieris Dignitatem*, p. 88.
45. Geneza 21:12
46. Judecători 13:10-11
47. Luca 1:26-38
48. Matei 1:18-21
49. 2 Împărați 4:8-10
50. 1 Samuel 25:3
51. 1 Samuel 25:25
52. Citatul de pornire după NRSV [New Revised Standard Version]
53. Richard Hays, *First Corinthians*, p. 116.
54. Lucrarea de referință a lui Grudem, *Evangelical Feminism and Biblical Truth* [Feminismul evanghelic și adevărul biblic], a fost scrisă, de exemplu, ca să respingă argumentele egalitare, printre care și argumentul că 1 Corinteni 7 învață o căsnicie între egali. Totuși, într-o secțiune foarte scurtă (6.7), care ocupă doar o singură pagină din cele 800 ale lucrării, Grudem afirmă doar că 1 Corinteni 7 reglementează numai conducerea cu autoritate a soțului. Însă el nu aduce argumente împotriva presupunerii că acest pasaj nu doar ar reglementa aplicarea interpretării ierarhice a lui Efeseni 5, ci ar trebui să determine și interpretarea lui Efeseni 5. Un pasaj ca 1 Corinteni 7, care stabilește fără echivoc că atât soțul, cât și soția au puteri egale unul asupra celuilalt – un fapt asupra căruia toți interpreții sunt de acord –, ar trebui să aibă greutate la interpretarea unui pasaj (Efeseni 5) despre care doar unii interpreți afirmă că îi dă soțului autoritate unilaterală.
55. De exemplu, Tom Schreiner – cum subliniază Andrew Bartlett în *Men and Women in Christ* (p. 18–19) – scrie, ca răspuns la cartea lui Philip Payne *Man and Woman: One in Christ* din 2009, un rezumat amănunțit și încearcă o respingere. Deși Payne dedică un capitol întreg lui 1 Corinteni 7, Schreiner, în mod ciudat, nu amintește deloc acest capitol. Lucrurile stau asemănător cu Claire Smith, care a publicat în 2012 cartea *God’s Good Design: What the Bible Really Says about Men and Women* [Planul cel bun al lui Dumnezeu: ce spune Biblia cu adevărat despre bărbați și femei]. Ținta ei declarată este să se ocupe de „cele mai importante texte biblice”, care „ar trebui să determine” cel mai bun model pentru căsnicie. Cartea este recomandată cu entuziasm de Don Carson și de alții; mulți o laudă pentru caracterul ei complet. În mod ciudat însă, niciunul dintre cele cinci capitole ale ei despre căsnicie nu se ocupă de 1 Corinteni 7. Nu le atribui acestor autori necinste, ci doar existența unui punct orb considerabil și semnele unei „erori de confirmare”, în care oamenii folosesc inconștient Biblia nu ca să afle tot ce spune ea despre o temă, ci doar ca să-și sprijine părerea preconcepută.
56. Citat din *Discovering Biblical Equality*, p. 238
57. Sursa: www.gates.ly/3bMqqQZ
58. Sursa: Sandra Joshel și Sheila Murnaghan, *Women and Slaves in Greco-Roman Culture*, p. 217–20. Citat în Barr, *The Making of Biblical Womanhood* (p. 226)
59. Vezi Susan Hylen, *Women in the World of the New Testament*
60. Ca să înțelegeți mai bine cum condițiile sociale restrâng alegerea oamenilor care pot prelua un rol de conducere, gândiți-vă la o biserică modernă alcătuită în principal din oameni cu studii superioare, într-o zonă înstărită. Gândiți-vă acum cât de puțin probabil ar fi ca un muncitor fără studii să poată prelua un rol de conducere în această biserică, din simplul motiv că ar fi îndoielnic dacă acești oameni l-ar urma (și dacă, prin urmare, i-ar putea conduce cu adevărat). Din acest motiv nu găsim nici în Biblie exemple de sclavi care să fi fost prezbiteri.
61. John Stackhouse, *Finally Feminist*, p. 39

62. Coloseni 3:18

63. Tit 2:5

64. 1 Petru 3:1

65. Ca să nu-mi lungesc prea mult cartea, am hotărât să nu explic în întregime 1 Petru 3:1-7. Recomand însă capitolul 6 din cartea lui Andrew Bartlett *Men and Women in Christ* [Bărbați și femei în Hristos]. Capitolul se intitulează „Submission and Honour: 1 Peter” (Supunere și cinste: 1 Petru). După părerea mea, Bartlett arată în mod convingător că Petru urmează în esență aceeași cale ca Pavel în Efeseni 5, ca să submineze ordinea ierarhică a culturii printr-o învățătură despre supunerea *reciprocă*. Ca și Pavel, nici Petru, în 3:1-6, nu răstoarnă rolul supus al femeii, așteptat de cultură, dar nici nu-l aprobă fără rezerve; ci îl revizuieste cu motivații noi, inspirate de Evanghelie: nu din teamă de soțul necreștin, ci din nădejde în Dumnezeu și din dorința de a-l câștiga pe soț pentru Hristos. Și, ca Pavel, Petru nu idealizează și nici nu condamnă rolul autoritar al soțului creștin, așteptat de cultură, ci îl revizuieste în 3:7 în trei privințe: 1) Soții trebuie să se poarte față de soțiile lor „în același fel” (aceasta este expresia decisivă pe care mulți teologi complementariști par să o treacă cu vederea) cum fusese descris mai înainte pentru: credincioși față de Dumnezeu și Împăratul lor (2:13); sclavi față de stăpânii lor (2:18-25); Hristos față de călăii Săi (2:21); și femei față de soții lor, inclusiv Sara față de Avraam în Geneza 18 (3:1-6) – adică în supunere smerită. 2) Soții trebuie să trăiască cu soțiile lor în așa fel încât să țină seama de puterea mai mică a soțiilor lor. 3) Soții trebuie să-și cinstească soțiile, care (spre deosebire de cultura greco-romană) nu se află într-o poziție subordonată, pentru că sunt împreună-moștenitoare ale mântuirii, cu drepturi egale. „A cinști” este aici același cuvânt care fusese folosit mai devreme în epistolă pentru a descrie supunerea pe care toți credincioșii trebuie să o arate față de împărat; comparați 2:13 („fiți supuși [autorităților]”) și 2:17 („cinstiți pe împărat”). Cu alte cuvinte, fără să folosească exact aceleași cuvinte, Petru le spune soților că și ei trebuie să le arate soțiilor lor supunere (în sensul unei slujiri smerite, pline de respect). Înțeles astfel, Petru pare, ca Pavel în Efeseni 5, să revizuiască sensul supunerii în căsnicie, mutându-l de la simpla ascultare de autoritatea altuia spre un angajament de slujire smerită și bunăvoință. Ascultarea de autoritate nu poate curge decât într-o singură direcție; însă, așa cum se arată în Efeseni 5 și 1 Petru 3, căsniciile creștine, indiferent de structurile sociale în care se află, trebuie să dea mărturie despre o slujire smerită care curge în ambele direcții. Observați, de asemenea, că Petru nu dă drept motiv al supunerii femeii faptul că, după planul lui Dumnezeu, soțul ar avea în mod unilateral autoritate asupra soției sale. Dacă Petru ar fi crezut aceasta, ar fi fost contextul perfect ca s-o menționeze. Dar nu o face și, de fapt, nicăieri în Biblie nu există vreun loc în care soții să fie îndrumați să exercite în mod unilateral autoritate asupra soțiilor lor.

66. Geneza 16:9

67. Ca observație marginală: așa cum odinioară erau rânduiala casei a lui Aristotel și forma de guvernare monarhică, astăzi democrația este poate cel mai bun sistem de guvernare pe care societatea l-a descoperit până acum.

68. 1 Petru 2:15

69. 1 Petru 3:1-2

70. Tit 2:5

71. Tit 2:10

72. 1 Timotei 6:1

73. 1 Timotei 5:7, 14

74. Sursa: www.bit.ly/3EL7OgM

75. Mulțumiri lui Kevin Giles, capitolul 8 din *What the Bible Actually Teaches on Women*, pentru această secțiune.

76. Geneza 9:20-27

77. Leviticul 25:39-41; 25:44-46

78. Mulțumiri lui Kevin Giles, capitolul 8 din *What the Bible Actually Teaches on Women*, pentru această secțiune.

79. Papa Ioan Paul al II-lea, *Mulieris Dignitatem*, p. 24. Citat în Barr, p. 110.

80. Sursa: www.bit.ly/2ZXK1LY

81. „Relația dintre copii și părinți se deosebea în puncte esențiale de cultura noastră de astăzi. În lumea modernă se presupune că, la un moment dat după ce au devenit adulți, copiii devin independenți de părinții lor și nu mai stau sub autoritatea lor. În lumea antică nu era așa; acolo se aștepta de la copiii adulți să rămână sub autoritatea părinților lor până adânc în viața de adult.” (Howard Marshall, *Discovering Biblical Equality*, p. 188.)

82. Jane Hooker aduce un alt argument, pe care îl voi adăuga listei lui Storms: „Există diferențe considerabile între practica biblică a sclaviei și practica americană mai recentă a sclaviei.” (Sursa: www.bit.ly/3GNFnk9). Prin aceasta pare să vrea să spună că mișcarea socială pentru încetarea sclaviei din ultimele secole este de înțeles, dar că sclavia din secolul I nu era atât de rea. Dar și în secolul I sclavii erau tratați cu cruzime. Pe lângă aceasta, ea ratează miezul problemei: în ambele

cazuri, sclavia însemna posesiunea unui om în scopuri economice. Desființarea sclaviei nu privea doar tratamentul rău aplicat sclavilor, ci și formele ei mai blânde.

83. Cain Felder (ed.), *Stony the Road we Trod*, p. 226. Citat de Barr, cap. 6.

84. Jean-Jacques Rousseau, *Emil oder Über die Erziehung* (1762). Citat în Barr, cap. 6

85. John Stackhouse, în *Finally Feminist* (p. 56), spune lucrurile mai apăsătoare: „Când societatea era patriarhală, cum era în contextul Noului Testament și cum este peste tot în lume, în afară de societatea modernă a vremii noastre, biserica evita scandalurile adaptându-se la ea. Acum însă, când societatea modernă este, cel puțin oficial, egalitară, scandalul constă în faptul că biserica nu merge împreună cu societatea și nu se bucură de libertatea fără precedent de a le lăsa pe femei și pe bărbați să slujească potrivit darurilor și chemării lor, fără granițe arbitrare între sexe. Acest scandal împiedică atât evanghelizarea altora, cât și ... legarea și dezvoltarea celor deja convertiți. ... Continuarea patriarhatului de către biserici în această societate reprezintă pentru [mulți] o piedică religioasă.”